



Univerza v Mariboru

Fakulteta za organizacijske vede

Diplomsko delo univerzitetnega študija
Organizacija in management informacijskih sistemov

ODNOS STAROSTNIKOV DO INFORMACIJSKO- KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE

Mentor: izr. prof. dr. Uroš Rajkovič

Kandidatka: Darja Kopitar

Kranj, avgust 2019

Njej v spomin.

ZAHVALA

Hvala mentorju dr. Urošu Rajkoviču za pomoč pri izdelavi diplomskega dela,
Mateji za lekturo ter sogovorki in sogovorcema za njihov čas, voljo in vse zanimive
informacije, brez katerih to diplomsko delo ne bi bilo mogoče.

Navsezadnje pa hvala Tebi za vso pomoč, podporo in potrpežljivost.

POVZETEK

Podobno kot druge države Evropske unije se tudi Slovenija sooča s problemom pospešenega staranja prebivalstva na eni strani in procesom digitalizacije družbe na drugi. Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije (v nadaljevanju: IKT) je v Sloveniji še posebej nizka med osebami, starejšimi od 65 let, kar še pogloblja starostno diskriminacijo in socialno izključenost starejših, hkrati pa izkazuje potrebo po uvedbi ukrepov za dvig digitalne pismenosti tretje generacije.

Teoretični izsledki pričajo, da uporaba IKT pomembno vpliva na kakovost življenja tretje generacije, spodbuja socialno vključenost starejših in zmanjšuje starostno diskriminacijo, kar potrjujejo tudi izsledki empiričnega dela. V raziskavi smo se osredotočili na osebne pripovedi treh proaktivnih uporabnikov IKT, starejših od 65 let, in s kvalitativno metodo polstrukturiranega poglobljenega intervjuja ugotovili, da uporaba IKT pomembno vpliva na kakovost življenja v tretjem življenjskem obdobju, pa naj bo to z vidika enostavnega iskanja informacij na spletu, ohranjanja stika z bližnjimi sorodniki in prijatelji ali vzpostavljanja občutka varnosti, pri tem pa pomembno vlogo odigra predvsem medgeneracijsko zavezništvo.

KLJUČNE BESEDE: demografsko staranje, informacijska družba, informacijsko-komunikacijska tehnologija, starejši, vseživljenjsko učenje.

ABSTRACT

Slovenia is, similarly to other countries of the European Union, facing on the one hand with the issue of population aging and with the process of digitization of society on the other. In Slovenia as statistic figures show the use of information and communication technology (hereinafter referred to as ICT) is particularly low among people over 65 years old, which aggravates age discrimination and social exclusion of elderly, while also demonstrates the ought for imposing measures for the raise of third-generation's digital literacy. The theoretical findings reveal that the use of ICT has a significant impact on the quality of life of the third generation, it promotes the social inclusion of older people as well as it reduces age discrimination as, additionally, results of empirical research confirmed. In the empirical study we focused on personal narratives of three proactive ICT users aged over 65 years. Through the qualitative method of semi-structured in-depth interviews we concluded that the use of ICT has a significant impact on the quality of life in the third age whether this encompasses a simple online search for information, keeping in touch with close relatives and friends, or establishing a sense of security, wherein intergenerational alliance plays an important role.

KEYWORDS: demographic aging, information society, information and communication technology, the elderly, lifelong learning.

KAZALO

1. UVOD	1
1.1 NAMEN IN CILJ	1
1.2 METODA DELA.....	1
1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE	2
1.4 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	2
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA	3
2.1 STAROST IN STARANJE.....	3
2.2 INFORMACIJSKA DRUŽBA	15
2.2.2 INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA	20
3. RAZISKAVA	25
3.1 OPIS METODE.....	25
3.2 KRATKA PREDSTAVITEV SOGOVORNIKOV IN SOGOVORNICE.....	25
3.3 ANALIZA POLSTRUKTURIRANIH POGLOBLJENIH INTERVJUJEV PO IZBRANIH TEMATIKAH.....	27
3.4 PREDSTAVITEV REZULTATOV	45
4. NASVETI IN PRIPOROČILA	48
5. SKLEP	49
LITERATURA IN VIRI.....	50
KAZALO GRAFOV	55
PRILOGE	56
Priloga 1: Vprašanja za intervjuje.....	56
Priloga 2: Pisno soglasje intervjuvancev.....	58

1. UVOD

1.1 NAMEN IN CILJ

Namen diplomskega dela je raziskati odnos starostnikov do informacijsko-komunikacijske tehnologije (v nadaljevanju: IKT). V raziskavi se bomo osredotočili na proaktivne uporabnike mobilnih oziroma pametnih telefonov, računalnikov in interneta. Ugotoviti bomo skušali stopnjo njihove digitalne pismenosti, kako uporaba digitalne tehnologije vpliva na kakovost življenja v tretjem življenjskem obdobju, s kakšnimi izzivi se pri uporabi tovrstne tehnologije srečujejo in kakšno je njihovo stališče o uporabi IKT, natančneje mobilnega oziroma pametnega telefona, računalnika in interneta.

V teoretičnem delu se bomo za boljše razumevanje proučevane tematike najprej podrobneje spoznali s psihološkimi in sociološkimi vidiki staranja, aktualnimi demografskimi spremembami in lastnostmi današnje informacijske družbe. Kakovost življenja v tretjem življenjskem obdobju in pogoje za kakovostno življenje v starosti bomo premislili skozi relevantno teorijo. Teoretično osnova bo v nadaljevanju podkrepljena empirično, s kvalitativno obliko terenske raziskave. Osrednja nit pogovora v polstrukturiranih poglobljenih intervjujih bodo predvsem osebne izkušnje treh izbranih sogovornikov, starejših od 65 let. Podatke, pridobljene v intervjujih, bomo nato primerjali s teoretičnimi izsledki in zaključke ustrezno analitično kontekstualizirali.

1.2 METODA DELA

Diplomsko delo sestoji iz teoretičnega in empiričnega dela, pri čemer se v teoretičnem poglobimo v domačo in tujo literaturo, ki se med drugim ukvarja z mnogoterimi vidiki vsakdanjega življenja starostnikov (s staranjem povezanimi spremembami, problemom družbene izključenosti in socialne marginalizacije starejših, pomembnostjo vseživljenjskega izobraževanja za kakovostno starost in socialno inkluzivnost starejših ipd.), demografskimi spremembami, značilnostmi današnje informacijske družbe in položajem starostnikov v njej, trendi razvoja IKT ipd.

Zbrane ugotovitve statističnih analiz dodatno potrjujejo tezo, da je proces demografskega staranja neizbežen in potreben resne obravnave, stopnja digitalne pismenosti starejših pa prenizka, zato osrednji del namenjamo podrobnemu prikazu za raziskavo relevantnih državnih in mednarodnih statističnih analiz.

Empirična poglavja diplome zajemajo izvedbo polstrukturiranih poglobljenih intervjujev, ki nam omogočajo pridobivanje kvalitativnih podatkov z vnaprej pripravljenimi vprašanji, hkrati pa dopuščajo možnost, da sproti in spontano zastavljamo dodatna vprašanja, s katerimi lahko osvetlimo tudi nepredvidene ali doslej še neraziskane vidike tematike.

Eno- do dvourni pogovori s tremi proaktivnimi uporabniki IKT bodo transkribirani, nato pa analizirani. Naše ugotovitve, pridobljene na podlagi kvalitativnih podatkov, bomo na koncu primerjali s teoretičnimi uvidi in kvantitativnimi podatki iz teoretičnega dela.

1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE

Za razliko od vnaprej pripravljenih in rigidnih anketnih vprašalnikov nam kvalitativna metoda polstrukturiranih poglobljenih intervjujev omogoča zbiranje širšega nabora podatkov, zato predpostavljamo, da bomo z njeno pomočjo pridobili kvalitetne, nepredvidene in iskrene informacije, ki bodo lahko služile tudi kot inspiracija za nadaljnje raziskave s področja staranja, gerontologije in gerontehtnologije.

Druge potencialne omejitve diplomskega dela:

- manko literature s področja staranja in IKT oziroma zastarela literatura;
- nedostopni podatki za starejše od 75 let na SURS-u in EUROSTAT-u;
- omejeno število opravljenih intervjujev na zgolj tri;
- demografska, socio-ekonomska in razredna homogenost intervjujancev.

1.4 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Zaradi povečevanja števila starejših v družbi, problema socialne izključenosti starostnikov, vsesplošne digitalizacije družbe in zaskrbljujoče nizkega deleža digitalno pismenih oseb v starostni skupini 65-74 let, nas zanima, kako uporaba IKT vpliva na kakovost življenja proaktivnih uporabnikov tovrstnih tehnologij, starejših od 65 let. Preveriti želimo, ali uporaba IKT med starostniki vpliva na socialno vključenost starejših, prepoznati, kako na uporabo IKT med starejšimi vplivajo spremembe povezane s staranjem, ter oceniti povezavo med uporabo IKT in aktivnostjo ter vitalnostjo posameznikov.

Pričakujemo, da bomo z metodo polstrukturiranih poglobljenih intervjujev pridobili širok nabor podatkov, poglobili naše razumevanje preučevane tematike in odgovorili na naslednja raziskovalna vprašanja.

- Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih viša kakovost vsakdanjega življenja?
- Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih zmanjšuje njihovo osamljenost in povečuje socialno interakcijo in družbeno inkluzivnost?
- Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih pozitivno učinkuje na aktivnost in vitalnost starostnikov?
- Ali posledice staranja otežujejo uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije (slabšanje vida, tresenje rok, ipd.)?

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 STAROST IN STARANJE

2.1.1 STARANJE

Staranje je razvoj med spočetjem in smrtjo, obdobje, ko človek dozori, medtem pa mu pojenjajo telesne in duševne moči. Značilnost tretjega življenjskega obdobja je tudi predajanje dragocenih življenjskih izkušenj in spoznanj soljudem (neposredno) ali kulturi (posredno). Gre za individualni proces, ki ga vsaka oseba doživlja in zaznava drugače. Vlažno-vroče podnebje, mestno okolje, nezdrav način življenja, neustrezna prehrana, premalo gibanja, stres in škodljive razvade so samo nekateri izmed dejavnikov, ki poleg dednosti in kakovosti življenjskih razmer vplivajo na hitrost staranja (Ramovš, 2012).

Jože Ramovš (2012) proces staranja razlikuje na: časovno ali kronološko staranje (koliko let imamo glede na rojstni datum), funkcionalno ali organsko staranje (koliko zmoremo in kako zdravi smo) in doživljajsko staranje (kako doživljamo in sprejemamo svojo trenutno starost).

Tretje življenjsko obdobje delimo na tri podobdobja: zgodnja starost (od upokojitve do 75. leta), ko se človek šele privaja na upokojenski način življenja, je dokaj zdrav in živi polno, srednja starost (od 76. do 85. leta), ko človeku že upadajo moči, pojavijo se težave z zdravjem, izgubljeni začne vrstnike, pogosto tudi življenjske sopotnike, in pozna starost (od 86. leta do smrti), ko človek postane prejemnik pomoči drugih dveh generacij (sorodnikov, prijateljev, institucij) (Ramovš, 2014; 2012).

»Biološka starost pomeni ohranjenost organizma, stanje organov glede na koledarsko starost in prisotnost ali odsotnost starostnih bolezni.« (Pečjak, 2007: 23)

Biološko staranje vpliva na vitalnost organov, celic in posledično zunanji videz, ki je s psihološkega vidika izjemno pomemben, saj ga lahko neposredno zaznavamo, močno pa vpliva tudi na druge vidike staranja, npr. počutje.

Znaki biološkega staranja v starosti:

- Zobje nekoliko porumenijo in izpadejo, najpogosteje zaradi bolezni dlesni, imenovane paradentozna.
- Pešanje vida: daljnovidnost, zmanjševanje jasnosti slike, siva mrena (tipičen očesni pojav starostnikov, ki je danes ozdravljiv) ipd.
- Poslabšanje sluha se pogosto odraža z manjšo občutljivostjo na visoke tone, naglušnostjo in redkeje s tinitusom¹.
- Propadanje kože postane hitrejše od obnavljanja, šibkejše in nepravilno oblikovane pa so tudi povezave med novimi celicami, kar povzroča tanjšanje in gubanje kože. Na obrazu in rokah se zaradi povečevanja količine melanina in neenakomernega razporejanja v kožni povrhnjici

¹Trajno brnenje oziroma zvonjenje v ušesih.

pojavnjajo starostne pege. Koža zaradi propadanja kapilar spremeni barvo (postane rumenkasta ali rožnata), izgublja elastičnost, čvrstost in se povesi.

- Izpadanje las (pojavnja se plešavost, ki je po večini dedno pogojena in značilna predvsem za moške) in sivenje (Pečjak, 2007).

S staranjem upada fizična moč (po 70. letu izgubimo kar 30 % fizične moči), zmanjša se človekova reaktivnost (predvsem hitrost reagiranja in reakcijski časi), pojavljati se začnejo težave s spominom in pozornostjo (poskusi so dokazali, da starejši ljudje težje delijo pozornost), upadati začnejo umske zmožnosti (najhitreje hitrost zaznavanja in številčna sposobnost, počasneje pa besedne sposobnosti) (Pečjak, 2007).

Kljub temu da starost na eni strani prinaša poslabšanje zdravstvenega stanja in upad telesnih zmožnosti, se nekatere sposobnosti z leti izboljšujejo. Izboljšajo se na primer strateško razmišljanje, bistroumnost, obzirnost, razumnost, sposobnost presoje in razumskega mišljenja, celovito dojetanje in jezikovne spretnosti (Ilmarinen, 2012).

Pri proučevanju socialnega vidika staranja je nujno omeniti problem socialne izločenosti starejših, ki lahko vodi v med starejšimi izjemno pogosto negativno razpoloženje - tj. osamljenost (Pečjak, 2007). Pojavi se zaradi nezadovoljene potrebe po osebnem medčloveškem odnosu (Ramovš, 2003). Osamljenost v starejših letih je lahko posledica družbe, posameznika ali skupka obeh: »... družba odklanja starostnika, zato se ji tudi on izmika. In narobe: ker se ji izmika, ga odklanja.« (Pečjak, 2007: 78)

Prehod v tretje življenjsko obdobje spremlja vrsta stresnih dogodkov, ki lahko povzročijo dolgotrajna negativna čustva, v najhujših primerih pa celo depresijo. Naj omenimo le najpogostejše: prenehanje zaposlitve, odhod otroka iz družine (t. i. sindrom praznega gnezda), starostne bolezni, smrt prijatelja ali zakonca, sprememba bivališča (na primer zaradi odhoda v institucionalno varstvo), spremenjen videz telesa, socialna izolacija in stigmatizacija, pogosto tudi finančne težave ipd. (Pečjak, 2007). Starejši se v teh primerih lahko obrnejo na skupine starejših za samopomoč. Namenjene so reševanju problema osamljenosti starejših, prizadevajo si zmanjševati socialne stiske, razvijajo samopomoč, solidarnost in medsebojno pomoč, utrjujejo in širijo socialne mreže posameznika, spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje in povezovanje ipd. Projekt Skupine starejših za samopomoč v Sloveniji deluje od leta 1987, ko sta mag. Tone Kladnik in Roberta Zerbo ustanovila prvo skupino v Domu upokojencev Izola, danes pa Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije povezuje kar 519 skupin starih ljudi za samopomoč (Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije, ND).

Sodobna podoba aktivne starosti z razvojem počasi razbija v družbi globoko zakoreninjene starostne stereotipe, ki lahko vodijo v socialno izključenost starejših (Krajnc, 2016).

Samostojnost starejših se je zahvaljujoč sodobni znanosti, novim tehnologijam (tudi informacijsko-komunikacijski tehnologiji) ter družbenemu in kulturnemu razvoju v zadnjem obdobju podaljšala za več desetletij. V preteklosti je bilo tretje življenjsko obdobje pogosto obravnavano le kot zadnja stopnja človeškega življenja, obdobje odvisnosti od tuje pomoči in umiranja, danes pa je s

podaljševanjem trajanja življenjske dobe starost vse daljša, kar izkazuje potrebe po dejavnem staranju, izobraževanju starejših in odgovornem državljanstvu (Krajnc, 2016). Trend se ne nazadnje jasno odraža tudi v neprestanih vladnih predlogih za dvig upokojitvene meje.

S svojo modrostjo in bogatimi izkušnjami, vseživljenjskim izobraževanjem in ustreznim medgeneracijskim zavezištvom, lahko starejši ogromno prispevajo, zato je v zdravi družbi nujno treba odpraviti starostno diskriminacijo (t. i. ageizem) in socialno izključenost starejših. Pomembno vlogo pri odpravljanju tovrstne diskriminacije igra informacijska tehnologija, digitalizacija namreč odpravlja vrzeli med različnimi starostnimi obdobji (Krajnc, 2016).

Poznamo dve obliki pomoči starejšim: mrežo organiziranih storitev v bivalnem okolju (v obliki pomoči na domu, kot so nabava hrane, prevoz k zdravniku, pomoč pri gospodinjskih delih, patronažni obiski, dnevni centri aktivnosti za starejše) in mrežo institucionalnega varstva (sem sodijo domovi za ostarele in pri nas manj pogosta »sončna mesta« ter »zelene hiše«) (Pečjak, 2007).

S proučevanjem biološkega, sociološkega in psihološkega vidika staranja se ukvarja gerontologija ali veda o staranju. Proučuje s staranjem povezane fizične, duševne in socialne spremembe, proces staranja (biogerontologija), povezave med normalnim staranjem in starostnimi boleznimi (gero-znanost), družbene posledice staranja prebivalstva ipd. (Wikipedija, 2017).

Naraščanje števila starejših v družbi in vsesplošna digitalizacija spodbujata razvoj gerontehnologije, interdisciplinarnega akademskega in profesionalnega področja, ki se ukvarja z razvojem in uporabo tehnoloških inovacij za potrebe starejše generacije. Tovrstne inovacije pripomorejo k aktivnemu in zdravemu staranju ter večji samostojnosti posameznikov, s tem pa pomembno vplivajo na kakovost življenja starostnikov. Gerontehnologija poleg pripomočkov za hojo (bergle, hodulje, vozički ipd.) in medicinskih tehničnih pripomočkov (očala, slušni aparati, zobne proteze ipd.) obsega tudi v zadnjem času najhitreje razvijajoče informacijsko-komunikacijske pripomočke in sisteme (rdeči gumb, opozorilni sistemi na prenosnih telefonih, senzorji padcev in gibanja ipd.). Da bi starostniki lahko kar se da dolgo uživali samostojnost v domačem okolju, se gerontehnologija vedno bolj usmerja v razvoj inovacij za prilagoditev okolja, kot so na primer pametni domovi (Lipar, 2014).

Leta 2015 je bila opravljena doslej največja vseevropska raziskava o zdravju, procesu staranja in upokojevanju *SHARE - Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe* (Raziskava o zdravju, staranju in upokojevanju v Evropi). Panelna raziskava proučuje ekonomske, zdravstvene in socialne razmere oseb, starejših od 50 let, in s pomočjo ponavljajočih intervjujev s posamezniki (na 2 leti) omogoča longitudinalno opazovanje sprememb posameznika in družbe. Izsledki raziskave so pomembno pripomogli k pripravi reform dolgotrajne oskrbe, zdravstva in pokojninskega sistema, kot so na primer *Bela knjiga o pokojninah* in spremljajoči dokument *Starejši in trg dela v Sloveniji* ter *Strategija dolgožive družbe* (Majcen, Uršič, Srakar in Mašič, 2017).

2.1.2 KAKOVOST ŽIVLJENJA V STAROSTI

Tretje življenjsko obdobje je neločljivo povezano s človekovimi srednjimi leti in mladostjo, podobno pa je za kakovost življenja tretje generacije odločilnega pomena medgeneracijsko sožitje in povezanost vseh treh generacij. Ali z besedami Ramovša: »Komplementarno dopolnjevanje vseh treh generacij je osnovno gibalno človeškega razvoja.« (2003: 81)

Zdravje kot ena izmed največjih vrednot starostnikov in materialna preskrbljenost dvigata stopnjo kakovosti življenja v starosti, nista pa glavna pogoja za kakovostno starost.

Psihoterapevt Viktor Frankl pravi, da je za posameznikovo počutje odločilnega pomena doživljanje smisla - dojemanje samega sebe, svojega dela in dogajanja v okolici kot nekaj smiselnega. Od tod človek črpa energijo za nadaljnje delo, doživljanje in premagovanje življenjskih ovir, med katerimi so tudi težave z zdravjem.

Pri proučevanju kvalitete življenja v starosti moramo upoštevati celotnega človeka, vse njegove razsežnosti, zmožnosti, potrebe, možnosti in naloge, predvsem pa se mora posameznik na kakovostno starost zavestno pripraviti že v srednjih letih. Z vidika priprave na kakovostno starost je izjemnega pomena posameznikovo pozitivno stališče do starosti in dobri medgeneracijski odnosi (predvsem pozitivne izkušnje s starostniki) skozi vse življenje.

Skrb za višje človeške razsežnosti je - ob zavestni skrbi za ohranjanje in krepitev zdravja ter materialni preskrbljenosti - pogoj za kakovostno staranje.

Potrebe v višjih človeških razsežnostih obsegajo:

- Ohranjanje in krepitev človekove svobode, samostojnosti in odgovornosti pri osebnih odločitvah.
- Ohranjanje in krepitev medčloveških odnosov z vsemi tremi generacijami, saj lahko pomanjkanje poglobljenih odnosov in razmerij z drugimi ljudmi vodi v osamljenost.
- Učenje in ustvarjalnost bodisi v umetniškem, znanstvenem ali etičnem smislu (ustvarjalnost v medčloveških odnosih, na primer v obliki predajanja znanja in izkušenj mlajšima dvema generacijama).
- Zavedanje vrednosti in smisla preteklih, sedanjih in prihodnjih življenjskih dogodkov ter sprejemanje tretjega življenjskega obdobja kot enakovrednega in smiselnega dela življenja.

Tabuizacija starosti, marginalizacija starih ljudi in rastoče številčno neravnovesje med generacijami ovirajo kakovostno starost. Posledice tabuizacije starosti nosijo vse tri generacije. Ker starejši zavestno ne sprejemajo svoje starosti, je ne morejo živeti polno in smiselno, s tem pa predstavljajo slab zgled mlajšima dvema generacijama, kar utrjuje negativno stališče do staranja, vodi v marginalizacijo starejših, posledično pa mlajšima generacijama onemogoča pripravo na lastno kakovostno starost (Ramovš, 2003).

POTREBE V STAROSTI

»Kakovost človeškega življenja se meri po tem, koliko in v kakšni medsebojni skladnosti so zadovoljene vse njegove potrebe.« (Ramovš, 2003: 88)

S hierarhijo človekovih potreb se je ukvarjal že utemeljitelj humanistične psihologije Abraham Maslow, ki je potrebe razvrstil na biološke, potrebo po varnosti, po ljubezni in pripadnosti, po ugledu in samospoštovanju ter potrebo po samouresničitvi (t. i. samoaktualizacija). Višje potrebe se navadno pojavljajo šele po zadovoljitvi nižjih, kar povzema Bubrovo spoznanje, da brez zadovoljitve osnovnih telesnih in duševnih potreb človek ne more preživeti, brez zadovoljitve potreb v višjih štirih razsežnostih pa človek ne živi na človeški, ampak zgolj na živalski ravni. Potreba po samouresničevanju naj bi bila osrednja tema vzgoje za informacijsko družbo 21. stoletja. Del procesa (samouresničevanja) je tudi izobraževanje starejših (Krajnc, 2016).

V tretjem življenjskem obdobju so poleg materialnih, telesnih in duševnih potreb odločilni kazalniki kakovosti življenja višje socialne potrebe: potreba po osebnem medčloveškem odnosu, potreba po predajanju življenjskih izkušenj in znanj drugima generacijama in eksistencialna potreba v obliki doživljanja starosti kot enakovrednega in smiselnega življenjskega obdobja. Tu igra ključno vlogo vseživljenjsko učenje:

Izrazita kulturno-zgodovinska potreba, ki jo je za srednja leta in za starost prineslo današnje informacijsko obdobje, je vseživljenjsko učenje, saj informacije in znanje za obvladovanje vsakdanjih življenjskih nalog zastarevajo tako rekoč sproti, vsekakor pa v nekaj letih. Vzporedno s tem gre potreba po vseživljenjskem socialnem učenju, saj se človek v srednjih letih in v starosti nenehno prilagaja novim življenjskim razmeram ter pridobiva nove navade in se uči dobre komunikacije, zlasti med generacijami. (Ramovš 2003: 69)

AKTIVNO STARANJE

Svetovna zdravstvena organizacija (angl. *World Health Organisation*) definira pojem aktivnega staranja (angl. *healty ageing*) kot proces ustvarjanja okolja in zmožnosti, ki posameznikom omogočajo, da udeležijo tisto, kar sami cenijo tekom svojega življenja. Ta proces razvijanja in vzdrževanja dejavnega staranja vsebuje temeljno premiso funkcionalne zmožnosti, ki omogoča posamezniku blaginjo v starosti, in se na primer nanaša na osebno rast, mobilnost, vzdrževanje medosebnih odnosov, zadovoljevanje temeljnih človekovih potreb itd. (World Health Organisation, ND). Cilj aktivnega staranja je ohranjanje avtonomije in neodvisnosti starejših ter hkrati spodbujanje njihove aktivne participacije v družbi. Zaradi človekove nenehne vpetosti v socialne mreže (prijatelji, sosedje, družinski člani) sta medgeneracijska solidarnost in medsebojna odvisnost pomembni načeli aktivnega staranja (Hvalič Touzery, ND).

Aktivno staranje spodbuja tudi Evropska unija, ki je v okviru strategije EU 2020 leto 2012 razglasila za evropsko leto aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti (Ilmarinen, 2012).

2.1.3 IZOBRAŽEVANJE V TRETJEM ŽIVLJENJSKEM OBDOBJU

Vseživljenjsko učenje, ki vključuje formalne in neformalne oblike učenja, postaja stalnica v družbi sprememb, odprt dostop do znanja pa osnovna zakonitost današnjega časa. Pomaga nam dohitevati razvoj in bliskovite spremembe, predvsem pa nam omogoča, da si z inovacijami izboljšujemo kakovost življenja in dela. Dolgoživa družba in z njo potreba po dejavni starosti in medgeneracijskem izobraževanju botruje razvoju izobraževanja starejših kot nepogrešljivemu delu vseživljenjskega izobraževanja (Krajnc, 2016).

V tretjem življenjskem obdobju pride do velikih čustvenih sprememb. Razbremenjeni velikih socialnih pritiskov preteklih življenjskih obdobj (npr. prenehanje zaposlitve, osamosvojitve otrok ipd.) se lahko starejši mnogo bolj posvetijo sebi, svojim željam, pričakovanjem in čustvom, kar s pravnimi pristopi ugodno vpliva na posameznikovo počutje in kvaliteto življenja. Sodobna starost od posameznika zahteva neprestano učenje. Treba si je znova strukturirati čas, zadati nove cilje in razvijati ter ohranjati medosebne odnose, saj prav ti ohranjajo čustveno ravnotežje, ki je odločilnega pomena, da se človek lahko uresničuje kot družbeno bitje.

Prizadevanje za dejavno starost in izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju sta tako postala odločilnega pomena za ohranitev zdrave družbe, ki spodbuja socialno vključenost, kvaliteto življenja vseh generacij in medgeneracijsko sodelovanje. Prehod v informacijsko družbo je bistveno vplival na potrebe po znanju (to zaradi bliskovitega razvoja nenehno zastareva), zato je za enakopravnost in socialno vključenost starejših ključno prav digitalno izobraževanje. Poleg računalniške pismenosti je pri starejših vedno bolj priljubljeno tudi učenje tujih jezikov, kar močno olajša nadaljnje pridobivanje raznovrstnega znanja (na primer uporabo spletnih brskalnikov, kot so Google, Yahoo, Bing, DuckDuckGo ipd.) (Krajnc, 2016). Naj na tem mestu omenimo, da so težave pri računalniškem opismenjevanju starejših najbolj povezane s spominom, pozornostjo, motivacijo in osebnimi stališči, npr. predsodki, strahom ipd. (Pečjak, 2007).

Izobraževanje starejših, prilagojeno značilnostim tretjega življenjskega obdobja, se prilagaja življenjski situaciji oseb po upokojitvi. Načini izobraževanja sledijo novi podobi starosti in se prilagajajo posameznikovim potrebam po znanju, željam in zanimanjem ter družbenemu okolju, v katerem bodo novo pridobljeno znanje uporabljali. Pri starejših učencih je glavna motivacija za učenje vedoželjnost, odlikujeta pa jih tudi ambicioznost in predanost. Značilno je, da težijo k nadaljevanju izobraževanja, ker cenijo kvalitetne medosebne odnose, pa želijo ostati v isti učni skupini (Krajnc, 2016).

Raziskave kažejo, da so izobraževanju v tretjem življenjskem obdobju bolj naklonjeni višje izobraženi ljudje (Jelenc Krašovec in Kump, 2009).

Izobraževanje starejših spodbuja premagovanje socialne izključenosti po upokojitvi, pridobivanje novega družbenega statusa in razvoj človeku lastne dejavne starosti. Starejše oskrbuje z novim znanjem (strokovnim ali v obliki novih dejavnosti), ki jih ohranja v koraku s časom in jim odpira vrata v dejavno starost (Krajnc, 2016).

Ana Krajnc v svojem delu *Starejši se učimo* povzame pomen izobraževanja starejših za posameznika in družbo:

Izobraževanje starejših pomeni dejavno starost, delovanje, povezanost z drugimi generacijami, povečanje nacionalnega dohodka, če mu ne nasprotuje zastarela delovna zakonodaja, pomeni boljše zdravje, prenašanje znanja, medsebojno učenje. Vpliva na nastajanje srebrne ekonomije, zmanjšanje stroškov za zdravstvo, povečanje kulturnih in socialnih dobrin, izboljšanje kvalitete življenja starejših in s tem tudi razbremenitev mlajših generacij, pospešuje nastajanje vsevljučujoče (inkluzivne) družbe, vpliva na povečanje števila izumov, ohranjanje socialnega kapitala, zmanjševanje socialne izključenosti in ohranjanje ali ponovno pridobivanje družbenega položaja starejših, odkrivanje novega smisla življenja, potrebno strukturiranje časa starejših, odkrivanje novih ciljev in ustvarjanje za vitalnost potrebne napetosti in še drugo. (Krajnc, 2016: 70)

IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH V SLOVENIJI

Če se za začetek najprej ozremo v tujino, vidimo, da začetki izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju segajo v leto 1973, ko je Pierre Vellas v Toulousu ustanovil prvo univerzo za tretje življenjsko obdobje in izdal knjigo *Tretji dih*, prvo strokovno delo na področju izobraževanja starejših. Na slovenskih tleh za začetek izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju štejemo začetek delovanja prvega študijskega krožka francoščine za starejše pod mentorstvom Dušane Findeisen v Centru za tuje jezike leta 1984 (Krajnc, 2016).

Na pobudo Dušane Findeisen in Ane Krajnc sta Andragoško društvo Slovenije in Filozofska fakulteta v Ljubljani leta 1984 ustanovila Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje, ki danes pod imenom Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost, obsega nacionalno mrežo 52 univerz v 51 krajih po Sloveniji (Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, ND).

V Sloveniji se programi za izobraževanje starejših vršijo pod okriljem številnih organizacij:

- Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost;
- Javni zavod Cene Štupar - Center za izobraževanje Ljubljana;
- Dnevni centri aktivnosti za starejše;
- Društva upokojencev, kulturna društva ipd.;
- Knjižnice (npr. Mestna knjižnica Ljubljana);
- Študijski krožki (Svetovalno središče Ljubljana, ND).

2.1.4 TRENDI STARANJA PREBIVALSTVA

STARANJE PREBIVALSTVA

Staranje prebivalstva oziroma demografsko staranje je proces spreminjanja starostne sestave prebivalstva zaradi povečevanja števila starejših oseb v družbi. V primeru, da hkrati naraščata tako delež starih kot mladih, sklepamo, da se

prebivalstvo stara, kadar so deleži prebivalstva večine starostnih skupin višji od deleža novorojenih (osebe, stare 0 let).

Za ponazoritev starostne sestave prebivalstva se najpogosteje uporabljajo starostne piramide, ki prikazujejo razporeditev prebivalstva v določenem trenutku glede na starost in spol ter več številčnih kazalnikov. S pomočjo niza zaporednih starostnih piramid lahko opazujemo spremembo starostne sestave v daljšem časovnem obdobju. Najpogosteje uporabljeni kazalnik staranja je delež starega prebivalstva, pri tem pa moramo najprej določiti, katere osebe opredeljujemo kot stare.² Pomembni kazalniki staranja prebivalstva so še srednje vrednosti (najpogosteje uporabljeni sta povprečna starost in mediana - starost, ki deli prebivalstvo na dve številčno enaki skupini), delež mladih in kazalniki, ki izražajo razmerja med posameznimi starostnimi skupinami, kot je denimo razmerje med številom starih in mladih (indeks staranja), razmerje med mladimi in delovno sposobnim prebivalstvom (starostni koeficient mladih) in razmerje med starimi in delovno sposobnim prebivalstvom (starostni koeficient starih). Vsota starostnega koeficienta mladih in starih je skupni koeficient starostne odvisnosti.

Na staranje prebivalstva najbolj vplivata zniževanje rodnosti (staranje od spodaj) in umrljivosti (staranje od zgoraj), pomembno vlogo pa igrata tudi podaljševanje življenjske dobe in selitve (Šircelj, 2009).

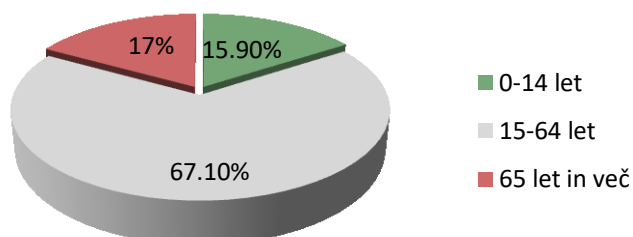
STARANJE PREBIVALSTVA V EVROPSKI UNIJI

Staranje prebivalstva je sestavni del demografskega prehoda (prehod z visokih na nizke ravni umrljivosti in rodnosti), ki je ena izmed posledic prehoda iz tradicionalne v moderno družbo. Kot prva so v 19. stoletju zaradi sprememb, povezanih z industrijsko revolucijo, demografski prehod doživela prebivalstva večine evropskih držav (Šircelj, 2009). Gre za dolgoročen trend, ki je viden v preoblikovanju starostne strukture prebivalstva držav članic EU. Opaziti je vse večji delež starejših in vse manjši delež delovno aktivnih oseb. V nadaljevanju si bomo podrobneje ogledali statistični pregled demografskih sprememb v Evropski uniji in projekcije za prihodnost.

1. januarja 2017 je bilo po ocenah EUROSTAT-a (EUROSTAT, 2018a) v Evropski uniji 511,5 milijona prebivalcev (Grafikon 2), od tega so mladi (0 do 14 let) predstavljali 15,6 % prebivalstva (v zadnjem desetletju se je delež mladih zmanjšal za 0,3 %), delovno aktivni (15 do 64 let) 64,9 %, starejši (65 let ali več), katerih delež se je v primerjavi z desetimi leti prej povečal za kar 2,4 %, pa 19,4 % (Grafikon 1).

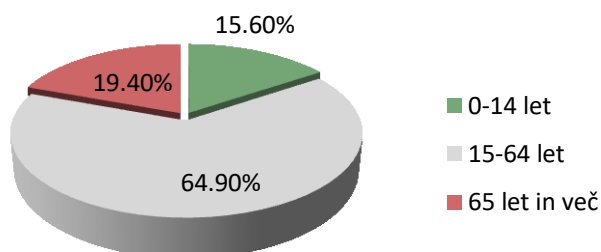
²V tem diplomskem delu bomo na podlagi podatkov EUROSTAT-a kot stare opredelili osebe, stare 65 let in več.

Prebivalstvo Evropske unije leta 2007



Grafikon 1: Prebivalstvo Evropske unije leta 2007 (Vir: SURS, 2018a)

Prebivalstvo Evropske unije leta 2017



Grafikon 2: Prebivalstvo Evropske unije leta 2017 (Vir: SURS, 2018a)

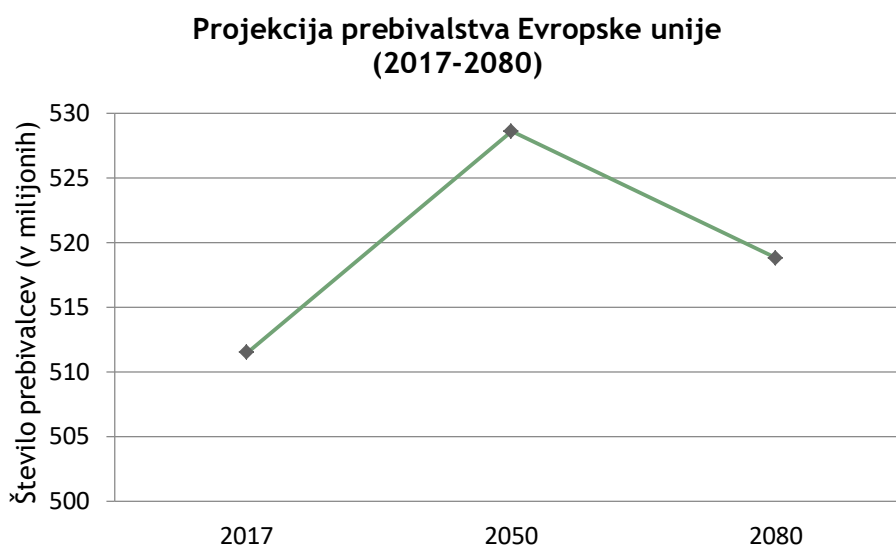
Največji delež mladih v EU-28 je bil zabeležen na Irskem (21,1 %), najnižji pa v Nemčiji (21,2 %). Italija (22,3 %), Grčija (21,5 %) in Nemčija (21,2 %) so imele najvišji delež oseb, starejših od 65 let, medtem ko najmanjši delež starejših (13,5 %) beležimo na Irskem.

V EU-28 je med letoma 2007 in 2017 opaziti povišanje mediane starosti prebivalstva z 38,6 leta na 42,8 leta, v zadnjem desetletju (2007 do 2017) sta se povečala tudi koeficient starostne odvisnosti starejših (s 25,2 % na 29,9 %) in skupni koeficient starostne odvisnosti (z 48,9 % na 53,9 %). Za vsako osebo, staro 65 let ali več, so torej nekoliko več kot tri delovno aktivne osebe.

Rast relativnega deleža starejših pojasnujeta tudi podaljševanje življenjske dobe (»staranje na vrhu«) in zniževanje rodnosti (»staranje na dnu«). Po zadnjih dostopnih podatkih na EUROSTAT-u (EUROSTAT, 2018b), se je v državah EU-28 od leta 2002 do leta 2016 pričakovana življenjska doba ob rojstvu povečala za 3,3 leta, s 77,7 let na 81,0 let. Pričakovana življenjska doba žensk je po podatkih z leta 2016 znašala 5,4 let več od pričakovane življenjske dobe moških. V letu 2016 se je v vseh državah članicah EU povišala tudi pričakovana življenjska doba oseb, starejših od 65 let, na ocenjenih 20 let, kjer naj bi ženske živele še 21,6 let, moški pa nekoliko manj - 18,2 let.

Evropske države so se v preteklih letih soočale s postopnim upadanjem rodnosti. Leta 2017 je v EU-28 stopnja rodnosti znašala 9,9, kar je 0,5 manj kot leta 2000 in kar 2,9 manj kot leta 1985. Po podatkih EUROSTAT-a (EUROSTAT, 2019) naj bi bil leta 2017 v povprečju rojen 1,59 otrok na življenjsko dobo ženske.

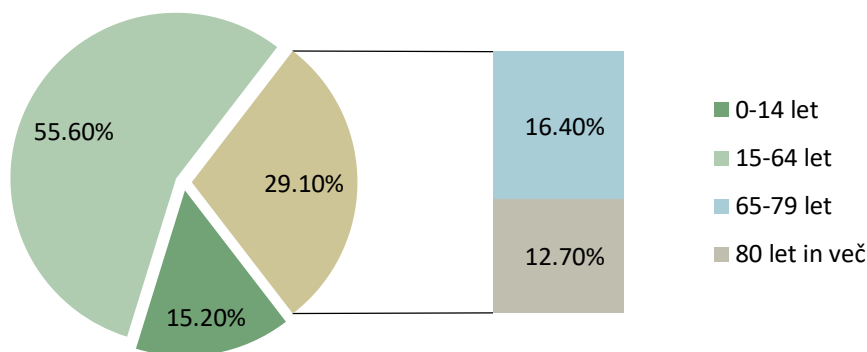
Projekcije EUROPOP2015 (EUROSTAT, 2018a) napovedujejo povečevanje števila prebivalcev EU-28 med letoma 2015 in 2050 (Grafikon 3). Svoj vrh naj bi doseglo pri 528,6 milijona prebivalcih. Do leta 2080 naj bi se nato število prebivalcev postopoma zniževalo na predvidenih 518,8 milijona prebivalcev.



Grafikon 3: Projekcija prebivalstva Evropske unije (2017-2080) (Vir: SURS, 2018a)

Prav tako naj bi se do leta 2080 povečevalo tudi število oseb, starejših od 65 let. Intenzivno povišanje lahko zaradi upokojitve velikega števila pripadnikov t. i. generacije *baby boom* pričakujemo že v prihodnjih desetletjih. Pri proučevanju trenda staranja prebivalstva ne smemo zanemariti postopnega staranja starejšega prebivalstva, med letoma 2017 in 2080 naj bi se delež oseb, starejših od 80 let in več, povzpел na 12,7 % (s sedanjih 5,5 %). Starejši naj bi tako do leta 2080 predstavljali kar 29,1 % prebivalstva EU-28, za razliko od 19,4 % v letu 2017 (Grafikon 4).

Projekcija strukture prebivalstva Evropske unije leta 2080



Grafikon 4: Projekcija strukture prebivalstva Evropske unije leta 2080 (Vir: SURS, 2018a)

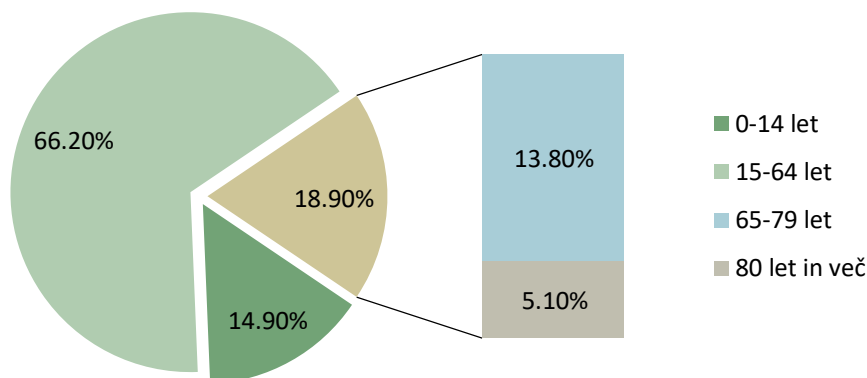
STARANJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI

Podobno kot v ostalih državah EU-28 se tudi v Sloveniji srečujemo s pospešenim procesom staranja prebivalstva, posledice spremembe demografske strukture prebivalstva pa bodo predvidoma na slovenskih tleh še nekoliko intenzivnejše kot v ostalih državah Evropske unije.

Na staranje prebivalstva v Sloveniji sta vplivala predvsem število rojstev, ki se je po letu 1992 močno znižalo ter s tem močno pripomoglo k zmanjšanju naravnega prirasta, in povečanje pričakovane življenjske dobe (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2016).

Po podatkih EUROSTAT-a (2018a) je v preteklem desetletju število prebivalcev v Sloveniji postopoma naraščalo in leta 2017 doseglo 2.065.895 prebivalcev, od tega je bilo 14,9 % starih od 0-14 let, 66,2 % starih 15-64 let, delež oseb, starih 65 let ali več, pa je znašal 18,9 % (od tega je bilo 5,1 % oseb starejših od 80 let) (Grafikon 5).

Starostna sestava prebivalstva v Sloveniji leta 2017



Grafikon 5: Starostna sestava prebivalstva v Sloveniji leta 2017 (Vir: SURS, 2018a)

V preteklem obdobju je izrazito naraščal predvsem delež oseb, starejših od 65 let, povišal se je kar za 3,0 %, kar je nekoliko več od povprečja EU-28, ki znaša 2,4 %. Pričakovana življenjska doba, ki je leta 2010 znašala 79,8 leta, je leta 2016 dosegla 81,2 let in se bo predvidoma v prihodnje še povečevala (The World Bank, 2017b). Rodnost leta 2017 (kljub povišanju z najnižje točke leta 2003 - 1,2 otroka na žensko) še vedno ostaja rekordno nizka - 1,62 otroka na žensko (The World Bank, 2017a).

Projekcije prebivalstva 2015 napovedujejo, da naj bi v Sloveniji leta 2080 živelo približno 1.940.000 prebivalcev, kar je 6 % manj kot leta 2015. Selitveni prirast naj bi znašal kar 5-krat več od leta 2015, in sicer 2.400 oseb. Enakomerno naj bi se dvigala tudi stopnja rodnosti, ki naj bi leta 2080 dosegla 1,85, in pričakovano trajanje življenja na več kot 91 let pri deklicah in 87 let pri dečkih. Kljub predvideno višji rodnosti naj bi se prebivalstvo v Sloveniji še naprej staralo, delež oseb, starejših od 65 let, naj bi leta 2057 znašal skoraj 31 %, leta 2080 pa nekoliko manj kot 29 %. Delež otrok (0-15 let) naj bi se do leta 2021 zviševal na predvidenih 15,3 %, nato čez približno 20 let upadel na minimalno vrednost 13,4 % in kasneje do leta 2080 ponovno postopoma naraščal na 15,7 % (SURS, 2017a).

Spremembe demografske strukture prebivalstva v Republiki Sloveniji bodo pomembno vplivale na povečanje izdatkov za pokojnine, zdravstvo, dolgotrajno oskrbo ter druge izdatke, povezane s prilagoditvijo demografskim spremembam. Posledice bodo vidne predvsem na trgu dela, izobraževanju, javnih izdatkih ter stanovanjskem, prostorskem in regionalnem področju (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2016).

Zmanjševanja števila delovno sposobnih bo kljub večji delovni aktivnosti mladih in starejših v prihodnjem desetletju negativno vplivalo na gospodarsko rast in rast produktivnosti, ki izkazujeta vedno večje povpraševanje po delovni sili. Kljub trenutni nenaklonjenosti migracijskim politikam se bo v Sloveniji pojavila potreba po pritoku tuje delovne sile. Potrebni bodo ukrepi na številnih področjih, ki jih

zadeva proces staranja: pokojninski sistem, sistem zdravstva in dolgotrajne oskrbe, trg dela, izobraževanje, socialno skrbstvo in socialna politika.

Kot omenjeno, bodo spremembe potrebne tudi na področju izobraževanja. V zadnjem času se že pojavlja upad vpisa v srednješolsko in terciarno izobraževanje, povečuje pa se potreba po okrepitvi kapacitet vseživljenjskega izobraževanja (tudi izobraževanja starejših).

Zaradi zmanjševanja števila delovno aktivnih in povečevanja deleža starejših bodo imele demografske spremembe (ob ohranjanju sedanjih sistemov socialne zaščite) velik vpliv na vzdržnost javnih financ, predvsem na izdatke, povezane s staranjem prebivalstva, kot so pokojnine (največji delež tovrstnih izdatkov, ki ga vse večji delež oseb uživa vse dlje) ter izdatki za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2016).

Pri obravnavanju demografskih sprememb in njihovih posledic moramo osvetliti tudi problem socialne ogroženosti starejših, čigar delež je v Sloveniji višji od povprečja Evropske unije. Junija 2018 je denimo povprečna neto starostna pokojnina znašala 644,80 EUR (Šuštar in Rici, 2018), kar je sicer 34,80 EUR več kot leta 2015, kljub temu pa še vedno občutno premalo za dostojno življenje oseb po več kot tridesetih letih delovne dobe. O resnosti situacije pričajo tudi zadnjih dostopni podatki Statističnega urada Republike Slovenije (SURS, 2017b), ki kažejo, da je bil mesečni dohodek oseb, starejših od 65 let, leta 2015 v povprečju 280 € nižji od cene bivanja in najzahtevnejše oskrbe v domovih za ostarele. Najbolj finančno ogrožene so starejše ženske.

Demografske projekcije napovedujejo, da se bo prebivalstvo po regijah še naprej staralo neenakomerno, kar bo omejevalo razvoj območjem z manjšim številom delovno aktivnega prebivalstva, s tem pa povečevalo regionalne razlike (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2016).

2.2 INFORMACIJSKA DRUŽBA

V nasprotju s preteklimi družbenimi oblikami, kjer je bila večina gospodarskih aktivnosti osredotočena na obdelavo zemlje, izkoriščanje naravnih virov in proizvodnjo materialnih dobrin, v informacijski družbi gospodarska in kulturna dejavnost temeljita predvsem na ustvarjanju, posredovanju in upravljanju z informacijami. Kot primer naj navedemo nekaj najvplivnejših spletnih korporacij, kot so Google, Amazon, Yahoo, katerih glavno premoženje, vredno več milijard evrov, so informacije, v materialnem smislu pa posedujejo zanemarljivo malo. Materialne dobrine so naravno omejene, z uporabo se obrabljajo, z delitvijo pa zmanjšujejo, kar pa v nobenem primeru ne drži za informacije (Fakulteta za računalništvo in informatiko, ND; Bavec, Kovačič, Krisper, Rajkovič in Vintar, 2018).

Razvoj informacijske družbe je neločljivo povezan z razvojem informacijskih tehnologij (krajše: IT), predvsem s ključno pridobitvijo računalniške revolucije - z osebnimi računalniki in vstopom le-teh v gospodinjstvo in splošno rabo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Pojav interneta v drugi polovici devetdesetih let z globalno povezljivostjo in stalno dostopnostjo informacij (ne glede na čas, obliko ali fizično lokacijo) ustvari temelje sodobnega elektronskega

poslovanja in postavi nove smernice v načinu komuniciranja bodisi v poslovnem ali osebnem smislu (Raba interneta v Sloveniji, 2008; Bavec et al., 2018). Digitalizacija v poslovnem svetu omogoča oblikovanje novih in prilagajanje starih poslovnih modelov in procesov, razvoj inovativnih izdelkov in storitev, povečuje učinkovitost gospodarstva ter njegovo konkurenčnost, hkrati pa digitalno proaktivnim podjetjem omogoča hitrejšo rast in višjo prilagodljivost v okolju, kjer je edina konstanta sprememba (MDDSZ idr., 2016).

Tehnologija je že pred časom presegla okove poslovnega okolja in si utrla pot v vsakdanja življenja posameznikov. Bogat nabor raznovrstnih aplikacij za zasebno uporabo obsega obdelavo in shranjevanje osebnih podatkov, iskanje informacij preko spletnih iskalnikov, uporabo popularnih družbenih omrežij (npr. Facebook, LinkedIn, Twitter ipd.), internetno nakupovanje, uporabo zabavnih vsebin in podobno (Bavec et al., 2018).

Družbena omrežja, razvita s strani spletnih korporacij, so zahvaljujoč hitremu razvoju in globalnemu vplivu v zadnjem času predmet številnih diskusij. Uporabniku na eni strani olajšajo dostop do raznolikih podatkov, izobraževanja in enostavnejšega povezovanja (mreženja), hkrati pa v zameno za navidezno udobje nenadzorovano dostopajo do uporabnikovih osebnih podatkov (Letnar Černič, 2018). Spomnimo se samo afe Facebook-Cambridge Analytica v začetku leta 2018, ki je razkrila, da je podjetje Cambridge Analytica brez privolitve uporabnikov dostopalo do osebnih podatkov več milijonov uporabnikov Facebooka in jih koristilo v politične namene (Wong, 2019). Kot odgovor na zgoraj omenjene kršitve je 25. maja 2018 v Evropski uniji v veljavo stopila splošna uredba o varstvu podatkov (GDPR - *General Data Protection Regulation*), ki ureja obdelavo in varstvo posameznikovih osebnih podatkov. Tudi v prihodnje lahko pričakujemo, da se bodo posamezniki še naprej povezovali v interesne skupine znotraj različnih družbenih omrežij, kar bo imelo velik vpliv na strukturo sodobnih družb (Bavec et al., 2018).

Obstoječa pravna zakonodaja že vrsto let zaostaja za hitro razvijajočo se digitalno tehnologijo, kar pogosto upočasnjuje tehnološki napredek, hkrati pa omogoča številčne zlorabe, od kraje osebnih podatkov ali identitete posameznika do kršenja avtorskih pravic in drugo. Spletne multinacionalke, katerih prihodek temelji na spletnih storitvah, s pridom izkoriščajo pomanjkljivosti obstoječe pravne zakonodaje in davke namesto v državah, kjer so bile njihove storitve opravljene, plačujejo v državah, ki tovrstne storitve obdavčujejo najmanj. Google, Amazon in Facebook so samo nekateri izmed spletnih velikanov, v preteklosti že obravnavanih zaradi tovrstnih davčnih utaj (Bavec et al., 2018) in kršitev zasebnosti.

Internet, mobilna tehnologija, družbena omrežja, računalništvo v oblaku, lokacijske storitve, masovni podatki in zbiranje ter obdelava osebnih podatkov zaznamujejo proces digitalizacije družbe, po drugi strani pa predstavljajo grožnjo človekovim pravicam, posebno pravici do komunikacijske in informacijske zasebnosti (MDDSZ idr., 2016).

Države bodo v popolnoma digitalizirani družbi kljub predvidoma milejšemu konceptu zasebnosti postavljene pred zahtevno nalogo - zaščito posameznikovih pravic in zasebnosti (Bavec et al., 2018).

S pospešenim razvojem IKT in povečano uporabo informacijskih sistemov se pojavljajo tudi vedno naprednejše kibernetične grožnje, ki lahko resno ogrozijo varnost informacijsko-komunikacijske infrastrukture, povzročijo visoke stroške žrtvam kibernetičnega kriminala (bodisi podjetjem ali posameznikom) ter posledično nižajo zaupanje uporabnikov do interneta.

Vzpostavljane ukrepov za zaščito osebnih podatkov, komunikacijske zasebnosti, varovanje interneta in ohranjanje zaupanja vanj je odločilnega pomena za uspešen razvoj digitalne družbe. Za razvoj vključujoče družbe in s tem izrabo polnega potenciala IKT in interneta pa je treba z različnimi ukrepi (pridobivanje e-veščin, zagotavljanje spletne dostopnosti) omogočiti e-vključenost, digitalno opismenjevanje ter dostop do digitalnih vsebin, s tem pa vključitev v informacijsko družbo vsem skupinam prebivalstva, pri čemer je treba posebno pozornost nameniti manj izobraženim, hendikepiranim ali kakorkoli marginaliziranim posameznikom in skupinam (MDDSZ idr., 2016). Med slednje uvrščamo tudi starostnike, o katerih bomo nekoliko več spregovorili v nadaljevanju.

2.2.1 INFORMACIJSKA DRUŽBA V SLOVENIJI

Za razliko od osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bila Slovenija ena najuspešnejših evropskih držav na področju vzpostavljanja računalniško podprtih državnih evidenc, od začetka finančne in gospodarske krize (leta 2008) dalje na področju IKT razvojno močno zaostaja (Bavec et al., 2018). Dovolj zgovorno je že bizarno dejstvo, da so na primer Slovenske železnice s prodajo elektronskih vozovnic pričele šele novembra 2018.

Zaradi skromnih vlaganj v razvoj informacijske tehnologije in hkrati premajhne ozaveščenosti javnosti o pomembnosti IKT in interneta za razvoj gospodarstva, države in celotne družbe se razvojno zaostajanje na tem področju iz leta v leto povečuje (Evropska komisija, 2018).

Leta 2018 se je Slovenija s splošno oceno 53,0 po indeksu DESI³ uvrstila na nezavidljivo 15. mesto med 28 državami članicami EU, kar jo uvršča v skupino srednje uspešnih držav. Države z najvišjo stopnjo digitalizacije gospodarstva so Danska, Švedska, Finska in Nizozemska (Evropska komisija, 2019).

Slovenija je v primerjavi s preteklim letom napredovala pri uporabi internetnih storitev in opravljenih digitalnih javnih storitvah, hkrati pa ostaja nad povprečjem EU pri integraciji digitalne tehnologije (8. mesto). Nekoliko se je povečal odstotek uporabnikov spleta, po deležu rednih uporabnikov pa Slovenija še vedno nekoliko zaostaja za povprečjem EU. Vse več prebivalcev in prebivalcev Slovenije uporablja spletno bančništvo, družbena omrežja in spletno nakupuje. Povezljivost zaostaja za povprečjem EU, počasneje od načrtovanega napredujeta tudi uvedba in razširjenost hitre in mobilne širokopasovne povezave (Evropska komisija, 2018).

³DESI (indeks digitalnega gospodarstva in družbe) opisuje napredek držav članic pri digitalizaciji na podlagi petih dimenzij: povezljivost, človeški kapital, uporaba interneta, integracija digitalnih tehnologij in digitalne javne storitve (Evropska komisija, 2019).

Da bi spodbudila hitrejši razvoj digitalne družbe in kar najbolj izkoristila priložnosti digitalnih tehnologij in spleta v korist gospodarstva in družbe, je Slovenija po smernicah Evropske unije marca 2016 sprejela strategijo *Digitalna Slovenija 2020 - Strategija razvoja informacijske družbe do leta 2020* s spremljajočima strateškima dokumentoma *Načrt razvoja omrežij naslednje generacije do leta 2020* in *Strategija kibernetске varnosti*.

Strategija do leta 2020 navaja sledeče ukrepe:

- hitrejši razvoj digitalnega podjetništva in enotni evropski digitalni trg;
- večjo konkurenčnost IKT industrije;
- splošno digitalizacijo;
- razvoj digitalne infrastrukture;
- gradnjo širokopasovne infrastrukture;
- izboljšanje kibernetске varnosti;
- razvoj vključujoče informacijske družbe (digitalna pismenost, e-veščine ipd.) (MDDSZ idr., 2016: 8).

Za uspešno vključevanje Slovenije v prihajajočo digitalno Evropo, optimalen izkoristek razvojnih priložnosti IKT in spleta ter transformacijo v napredno digitalno družbo je nujna pravočasna in kakovostna izvedba ukrepov in usmeritev strategije.

UPORABA INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ MED STAROSTNIKI V SLOVENIJI

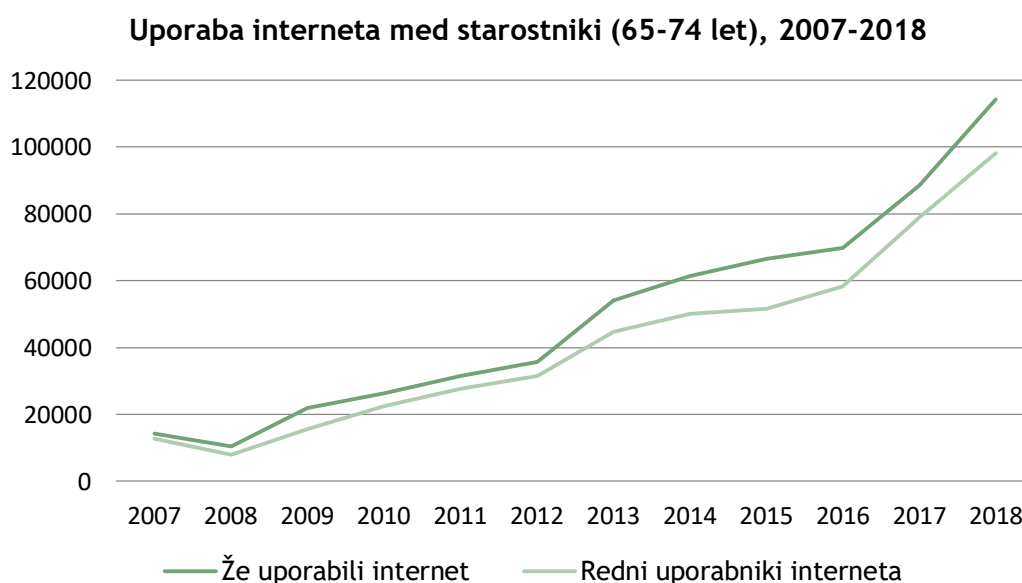
Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) se uporaba računalnika, interneta, mobilnega in pametnega telefona med osebami, starimi 65-74 let, postopoma povečuje. Kljub temu je bila leta 2017 v enaki skupini skoraj polovica oseb, ki še nikoli niso uporabile računalnika ali interneta (SURS, NDa, NDb in Zupan 2017b).

O uporabi informacijsko-komunikacijskih tehnologij med osebami, starejšimi od 75 let, na portalu državnega statističnega urada (SURS) ni dostopnih podatkov⁴, kar je glede na trend staranja prebivalstva, predviden dvig upokojitvene dobe in vsesplošno digitalizacijo še en dokaz družbene izključenosti starejših. Starejši od 65 let naj bi leta 2080 predstavljali nekoliko manj od tretjine prebivalstva Slovenije, od tega naj bi jih bilo nekoliko manj od polovice starejših od 80 let, zato je za zagotovitev vključujoče digitalne družbe in ne nazadnje izrabo tržnega potenciala starejših (turizem, gerontehtnologija ipd.) treba podrobneje proučevati tudi uporabo digitalnih tehnologij med posamezniki, starejšimi od 75 let.

⁴Po podatkih SURS-a naj bi bilo v drugem polletju leta 2017 v Sloveniji 395.629 oseb, starejših od 65 let. Od tega naj bi bilo 211.160 oseb starih od 65 do 74 let, 184.469 pa starejših od 75 let.

UPORABA INTERNETA MED STAROSTNIKI

Po podatkih SURS-a (NDa) se je v Sloveniji od leta 2007 do leta 2018 povečalo število oseb, starih 65-74 let, ki so internet že uporabljali. Upad uporabe je viden med leti 2007 in 2008, kar sovpada z gospodarsko in finančno krizo, sledi postopno naraščanje do leta 2016, nato pa občutno povišanje uporabe po letu 2016, kar bi lahko pripisali tudi ukrepom strategije *Digitalna Slovenija 2020*. Podoben trend je v enaki starostni skupini opaziti tudi pri številu rednih uporabnikov interneta in številu uporabnikov, ki so do interneta dostopali preko mobilnih naprav. Kljub postopnemu povečevanju uporabe interneta med starejšimi je v enaki skupini več kot polovica oseb, ki interneta še nikoli niso uporabljali (Grafikon 6).

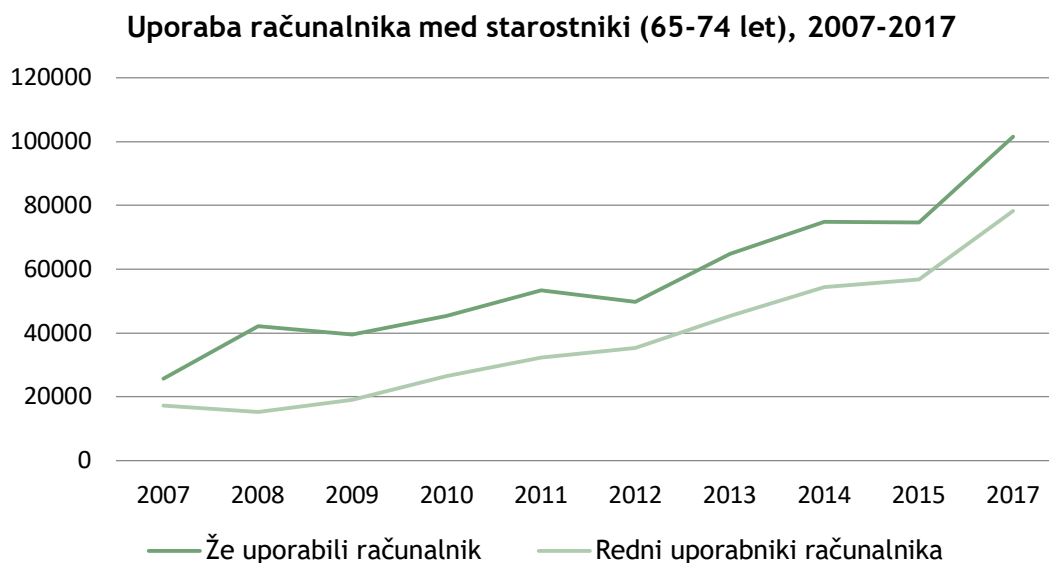


Grafikon 6: Uporaba interneta med starostniki (65-74 let), 2007-2018 (Vir: SURS, NDa)

Internet so starejši v prvem četrtletju 2017 najpogosteje uporabljali za iskanje informacij o izdelkih ali storitvah, prebiranje spletnih novic, časopisov ali revij, internetno (video)telefoniranje in udeležbo na spletnih družabnih omrežjih. Storitve e-bančništva je uporabljalo 14 % oseb, prostor za hrambo podatkov na internetu pa 7 % (Zupan, 2017a).

UPORABA RAČUNALNIKA MED STAROSTNIKI

Med leti 2007 in 2017 (Grafikon 7) se je povečevalo tudi število oseb, starih 65-74 let, ki so že uporabljali računalnik in celo tistih, ki so računalnik uporabljali dnevno. Posebno velik porast je opaziti med letoma 2015 in 2017, medtem ko za leto 2016 na tem področju iz nam neznanega razloga ni dostopnih podatkov na portalu SURS-a. Omembe vreden je podatek, da je v enaki skupini več kot polovica oseb, ki računalnika še niso uporabili (SURS, NDb).



Grafikon 7: Uporaba računalnika med starostniki (65-74 let), 2007-2017 (Vir: SURS, NDb)

UPORABA MOBILNEGA IN PAMETNEGA TELEFONA MED STAROSTNIKI

Leta 2017 je bilo med osebami, starimi 16-74 let, 97 % uporabnikov mobilnih telefonov, od tega je več kot tretjina posedovala pametni telefon. Uporaba pametnih telefonov je vseeno nekoliko nižja med osebami, starimi 65-74 let. Izmed skupno 92 % uporabnikov mobilnega telefona, jih je 63 % uporabljalo mobilni telefon z osnovnimi funkcijami in zgolj 29 % pametni telefon.

Starejši so mobilni telefon najpogosteje uporabljali za klicanje, pošiljanje in prejemanje SMS-sporočil in kot uro. Pri uporabnikih pametnega telefona pa je prevladovalo pošiljanje in prejemanje SMS-sporočil, fotografiranje ter uporaba budilke in alarma (Zupan, 2017b).

2.2.2 INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA

Pojem informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) združuje različne računalniške, informacijske in komunikacijske naprave, pripomočke, aplikacije, omrežja in storitve, ki omogočajo zbiranje, obdelavo, shranjevanje, uporabo, distribucijo in prenos podatkov oziroma informacij (Inštitut za informatiko, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, ND; Zupan, 2018). Informacijska tehnologija je danes presegla računalnike, postala je namreč pomemben in neločljiv del drugih tehnologij, meje med njimi pa so vedno bolj zabrisane (Bavec et al., 2018).

»Vsa informacijska tehnologija je v svojem bistvu digitalna, zato vedno bolj govorimo o digitalizaciji in manj o informatizaciji, ki je bila kot izraz v slovenskem okolju dolgo časa pojem za uvajanje informacijskih tehnologij.« (Bavec et al., 2018: 33)

Vse večja avtomatizacija bo tudi v prihodnje prestrukturirala naša življenja. Internet stvari, računalništvo v oblaku in industrija 4.0 so določene procese že digitalizirale, strojno učenje pa bo v prihodnje še napredovalo in avtomatiziralo številne ponavljajoče se naloge, ki so prej zahtevale človekovo obravnavo, na primer prevode in prepoznavanje obrazov (SAP, 2018). »Do sedaj je informacijska tehnologija v povezavi z robotiko nadomeščala ljudi kot fizične in administrativne delavce, postopoma pa jih že nadomešča v njihovi najbolj človeški funkciji, to je razmišljanju, kreativnem delu in odločanju.« (Bavec et al., 2018: 34)

Če gre verjeti projekcijam tehnoloških zanesenjakov, bo v prihodnosti digitalna tehnologija zasedala še pomembnejše mesto v družbi, kar nas ponovno opozarja, kako pomembna sta elektronsko opismenjevanje in digitalna pismenost. Tehnologija veriženja blokov bo ustvarila zaupanja vredno gospodarstvo, kjer bodo transakcije večinoma avtomatizirane in strogo varovane. Strojno učenje bo tudi v prihodnje spodbujalo razvoj inteligentnih in neodvisnih sistemov, naprav, robotov in strojev, kot so na primer samovozeči avtomobili in virtualni asistenti (angl. *chatbot*). Tovrstni sistemi v napravah ali programski opremi bodo kmalu določene naloge zmožni opravljati povsem inteligentno in neodvisno. Tehnologija bo vedno bolj interaktivna. V naslednjih letih bodo podporne tehnologije, komunikacijske tehnologije, virtualni asistenti in digitalni dvojčki še povečali interaktivnost med ljudmi in njihovimi sistemi, stroji, stvarmi in procesi. Meje med tehnologijo in ljudmi bodo še bolj zabrisane. Podporne funkcije tehnologije že vodijo v tesnejše vezi med človekom in tehnologijo, možganski računalniški vmesniki, robotske obleke in vsadki pa bodo verjetno še poglobile interakcije med človekom in strojem. Naslednji val napredka bo sprožilo kvantno računalništvo. Kljub temu da naj bi tovrstne inovacije prešle v splošno rabo šele čez približno deset let ali več, kvantno računalništvo, nevromorfna strojna oprema in biološko računalništvo obljublja, da bodo rešili meje miniaturizacije, energetske učinkovitosti in ustvarili neprimerljivo računsko moč. Skoraj neomejena računalniška moč bi lahko zmanjšala učinkovitost enkripcije, s tem pa resno ogrozila obstoj kriptografije in kriptovalut (SAP, 2018).

Dojemanje informacijske tehnologije v družbi je v zadnjem času doseglo povsem nove razsežnosti. Osebni računalniki so bili še pred dvajsetimi leti dostopni le redkim, danes pa tablica ali pametni telefon veljata za obvezen del življenjskega okolja, ki ju otroci, sodeč po raziskavah, dojemajo kot popolnoma samoumevna (Bavec et al., 2018).

STAREJŠI IN DIGITALNA TEHNOLOGIJA

V današnji digitalni družbi si življenja brez informacijsko-komunikacijskih tehnologij tako rekoč ni več mogoče predstavljati. Spremlja nas na vsakem koraku - bodisi pri delu, vsakodnevnih stikih, na področju storitev javne uprave, kulture, zabave in prostega časa, z gotovostjo pa lahko trdimo, da bo tako tudi v prihodnje. Kot smo omenili že na začetku, IKT pomembno vpliva na višjo kakovost vsakdanjika starejše generacije, hkrati pa z omogočanjem lažjega dostopa do različnih informacij in razvojem inovativnih storitev (gerontehnologija) pomaga pri reševanju problema socialne izključenosti starejših (in s tem povezane osamljenosti), spodbuja aktivno staranje in zmanjšuje starostno diskriminacijo.

Izjemen potencial IKT se kaže na področju zdravstvenih storitev in nege, inovacije za oskrbo v lokalnem okolju in samooskrbo namreč podaljšujejo posameznikovo samostojnost in neodvisnost v domačem okolju, hkrati pa lahko s pravilno uporabo pomembno vplivajo na vzdržnost in stroškovno učinkovitost zdravstva in socialnega varstva v starajoči družbi (Voljč, 2015).

Inovacije za povečevanje posameznikove samostojnosti in varnosti v domačem okolju so na primer sistemi za pomoč na daljavo (na primer e-oskrba), senzorji gibanja, detektorji padcev, naprave za sporočanje lokacije v primeru klica na pomoč, navigacijski sistemi, pametne ure (na primer slovenski Lunatel), naprave za spremljanje aktivnosti idr.

Razmah spletnega podjetništva je vplival tudi na začetek spletne prodaje osnovnih dobrin. Nekatere izmed slovenskih trgovskih verig so že vzpostavile spletne trgovine in izdelke s trgovine dostavljajo na dom, kar bo tudi v prihodnje pomembno vplivalo na podaljševanje samostojnosti in neodvisnosti starejših (Pinterič, 2015).

Naj ponovimo, da se starejši se pri uporabi IKT srečujejo s številnimi ovirami, ki jih je treba upoštevati pri razvoju in vpeljavi tovrstnih inovacij. S starostjo se na primer zmanjšujejo določene fizične in umske zmožnosti, kot so vid, sluh, reakcijski časi, sposobnost deljenja pozornosti, zato je starejše nujno treba aktivno vključiti v proces oblikovanja in zasnove rešitev, da bodo te reševale resnične vsakodnevne tegobe starostnikov in bodo uporabniku prijazne.

Glavna ovira tretje generacije pri uporabi IKT je zagotovo digitalna nepismenost, tovrstne tehnologije so namreč v splošno rabo prešle šele mnogo po rojstvu današnje tretje generacije, zato se mnogi z njo nikoli niso podrobno spoznali. Drugi razlogi za neuporabo so tudi neznanje tujega jezika, pomanjkanje osnovnih znanj za uporabo digitalnih naprav, cenovna in geografska nedostopnost tehnologije, odpor, strah in nezaupanje do tehnologije, večanje digitalnega razkoraka zaradi bliskovitega razvoja ipd.

Za izrabo polnega potenciala IKT za podporo starejšim in ne nazadnje vključevanje starejših v digitalno družbo je treba zagotoviti ustrezna formalna in neformalna usposabljanja za dvig digitalne pismenosti in e-znanja, ustanoviti ustrezne službe za pomoč starejšim pri uporabi IKT, omogočiti cenovno in geografsko dostopnost tehnologij ter spodbujati razvoj starejšim prilagojenih inovativnih rešitev in naprav (Voljč, 2015).

MOBILNI IN PAMETNI TELEFON

V Sloveniji za začetek razvoja mobilne telefonije smatramo Mobitelovo vzpostavitev analognega omrežja NMT julija 1991, prehod mobilnega telefona v splošno rabo pa se je začel z vzpostavitvijo in delovanjem digitalnega omrežja Mobitel GSM leta 1996 (Oblak Črnič in Luthar, 2009).

Na izjemno hitrost difuzije mobilnih telefonov sta imela - zahvaljujoč relativno nizki dobavni ceni - odločilen vpliv predvsem bliskovit tehnološki napredek in široka dostopnost (Kuhar, 2007).

Mobilni telefon (ali dandanes tehnološko naprednejši pametni telefon) je več kot le tehnično orodje, za uporabnika ima močno tehnično in predvsem družbeno

pogojeno simbolno vrednost. V vsakdanje življenje vnaša občutek večje varnosti, omogoča boljšo koordinacijo in večjo dostopnost, podpira pa tudi socialne interakcije in s tem pozitivno vpliva na širšo socialno dostopnost (Oblak Črnič, 2007).

Prodaja pametnih telefonov v zadnjih letih neprestano narašča. Zanimivo je, da je bilo leta 2010 prodanih nekoliko več kot 100 milijonov tovrstnih prenosnih naprav, kar prekaša seštevek vseh prodanih namiznih in prenosnih računalnikov v istem letu. Rezultat bi lahko pripisali dejstvu, da pametni telefon poleg osnovnih funkcij in številčnega nabora aplikacij dovoljuje tudi hiter in zanesljiv dostop do spleta in različnih spletnih vsebin, to pa uporabnikom omogoča, da do svojih priljubljenih spletnih mest dostopajo primarno ali celo izključno s pomočjo pametnega telefona (Sodnik in Kos, 2012).

Starejši uporabniki naj bi se v preteklosti za uporabo mobilnega telefona najpogosteje odločali zaradi motivov, povezanih z večjo varnostjo, in potrebe po enostavnejši koordinaciji z drugimi osebami (Oblak Črnič, 2007), dandanes pa ima pametni telefon zaradi možnosti integracije podpornih tehnologij izjemen potencial za spodbujanje aktivne in zdrave starosti (Dolničar, Šetinc in Petrovčič, 2016).

INTERNET

Prav tako kot komuniciranje preko mobilnega telefona ima tudi internetno komuniciranje pomemben vpliv na medosebne odnose, kar se odraža predvsem v zmanjševanju časovnih in prostorskih ovir, boljši prilagodljivosti in učinkovitosti medosebnih dogovarjanj ter enostavnejših socialnih interakcijah (Zdešar in Kogovšek, 2007).

V preteklosti je bilo opravljenih kar nekaj raziskav, ki so proučevale odnos starostnikov do uporabe interneta. Razlogi za digitalno izključenost starejših so številni, najpogosteje odpor starostnikov do tehnologije, baziran na napačni predpostavki, da je internet težko uporabljati, strah pred vdorom v zasebnost, nezanimanje za tehnologijo, slabo znanje tujih jezikov in neznanje uporabe tehnologij. Na uporabo interneta med starejšimi močno vpliva tudi s starostjo povezan upad telesnih funkcij, kot sta na primer vid in sluh, kar starejšim na primer onemogoča seznanitev z vsebino drobnega tiska na spletnih straneh.

Z generacijskimi spremembami se bo predvidoma postopoma zmanjševal tudi digitalni razkorak, mlajše generacije so namreč bolj digitalno pismene od starejših (Erjavec, 2014).

DIGITALNA PISMENOST

Digitalna pismenost je danes ena izmed najpomembnejših vseživljenjskih zmožnosti posameznika, nujno potrebna za uspešno delovanje v informacijski družbi. Zajema sposobnost varne in kritične uporabe digitalnih tehnologij pri delu, v prostem času in pri komuniciranju. Temeljno računalniško znanje, kot je na primer iskanje, shranjevanje in izmenjava informacij, brskanje po spletu in sodelovanje v skupnih spletnih omrežjih, služi zgolj kot pogoj za spoznavanje drugih digitalnih orodij in omogoča, da se posameznik lahko uspešno seznanj z digitalnim okoljem in v njem proaktivno deluje.

Digitalna pismenost (po Javrh, Možina, Vrbajnsčak, Kragelj, Volčjak, Sepaher, Gjerek, Matavž, Rejec, Babič in Breclj, 2018: 29) obsega naslednja ključna področja:

- Digitalno okolje (poznavanje temeljnega informacijskega znanja, informacijskih sistemov, digitalnega okolja, programov in aplikacij; povezovanje različnih tehnologij in naprav; uporaba elektronskih storitev in storitev v oblaku; namestitve, posodabljanje in odstranjevanje aplikacij ali programov ipd.);
- Informacije in komuniciranje (iskanje informacij na spletu preko različnih naprav, preverjanje verodostojnosti informacij, komuniciranje z uporabo digitalnih naprav, uporaba elektronske pošte, poznavanje spletne etike ipd.);
- Digitalno ustvarjanje (ustvarjanje besedil, preglednic, predstavitev, multimedijskih vsebin ipd.);
- Varnost (varovanje naprav, poznavanje varnosti na spletu, varnostno kopiranje podatkov, varovanje okolja);
- Umetno inteligenco in robotizacijo (poznavanje razvoja umetne inteligence, poznavanje obogatene resničnosti, uporaba digitalne tehnologije v izobraževanju, razumevanje pojma »internet stvari« ipd.).

Vsak posameznik ima ne glede na svojo starost pravico do informiranosti in aktivne vključenosti v lokalno okolje in družbo, zato je preko formalnih in neformalnih oblik vseživljenjskega učenja nujno treba izboljšati digitalno pismenost starejših in poglobiti njihovo znanje na področju uporabe svetovnega spleta, računalnika, pametnih naprav in elektronskih vsebin (Voljč, 2015).

3. RAZISKAVA

3.1 OPIS METODE

V družboslovju obstajajo različni pristopi k znanstvenemu raziskovanju, ki omogočajo proučevanje izbranih pojavov. Vsak ima svoje specifične predpostavke in metodološko pozicijo. Predstavljajo različne načine opazovanja, merjenja in razumevanja realnosti (Toš in Hafner-Fink, 1998).

V nadaljevanju naše raziskave smo kot metodo, ki nas je pripeljala do interpretacije in pojasnitve raziskovanega pojava, uporabili polstrukturirane poglobljene intervjuje s tremi starostniki, ki proaktivno uporabljajo IKT. Na ta način smo sistematično zbirali empirične podatke in jih interpretativno analizirali. V polstrukturiranih poglobljenih intervjujih smo uporabili predvsem opisna vprašanja, ki so se nanašala na splošne vidike proaktivne uporabe IKT naših sogovornikov, natančneje mobilnega oziroma pametnega telefona, računalnika in interneta. Zanimali so nas predvsem primeri njihovih osebnih izkušenj, značilnosti njihove uporabe IKT, soočanje z vsakodnevnimi izzivi pri uporabi, kronologija socializacije z IKT, skrb za informacijsko varnost in podobno.

Kljub vnaprej pripravljenim vprašanjem (glej Priloga 1) smo ta tekom pogovora prilagajali in spontano dopolnjevali. Pri izbrani metodi namreč izpraševalec zavzame pozicijo aktivnega udeleženca, ki vodi pogovor o temi, hkrati pa vzajemno deli svoje izkušnje in improvizira potek pogovora (Muršič, 2004; Lofland in Lofland, 1995), torej »dopušča odprtost za nove in nepričakovane pojave, namesto da bi imel že vnaprej pripravljene kategorije in interpretativne sheme« (Kvarle, 2011: bns). Pogovori so nas tako mnogokrat pripeljali do osebnih življenjskih zgodb posameznikov, kar se v nekaterih primerih metodološko prekriva z metodo biografskega intervjuja (glej na primer Formenti in West, 2019). Polstrukturirani poglobljeni intervjuji so bili torej bližje prostemu pogovoru, kar v nadaljevanju prikažemo z daljšimi izseki dialogov, ki včasih »govorijo sami zase« (Mesec, 1998), a jih v nadaljevanju kljub temu povzamemo in teoretično kontekstualiziramo.

Vsak pogovor je bil posnet z diktafonom. Udeležence smo o snemanju seznanili že ob prvem stiku ter jih na dan intervjuja pred pričetkom ponovno opomnili, obenem pa pridobili njihovo pisno soglasje za sodelovanje (glej Priloga 2). Intervjuje smo nato transkribirali in psevdonimizirali, tako da smo spremenili osebne podatke, ki bi utegnili razkriti identiteto sodelujočih. Pogovori z našimi sogovorniki so dobesedno transkribirani, vključno z mašili in pogovornimi ali narečnimi besedami.

3.2 KRATKA PREDSTAVITEV SOGOVORNIKOV IN SOGOVORNICE

PETER

Peter, star 72 let, stanujoč v Ljubljani, univerzitetna izobrazba, po poklicu lektor, urednik, prevajalec, po izobrazbi jezikoslovec, upokojen, a delovno aktiven kot prevajalec in lektor.

Petra sem prvič srečala med jutranjim sprehodom s psom, ko je v parku za domačim blokom v družbi prenosnega računalnika posedal v senci drevesnih

krošenj. Radovednost mi ni dala miru. Pristopila sem k njemu, ga nagovorila in povabila k sodelovanju v raziskavi. Na srečo se je Peter brez pretiranega prepričevanja odzval mojemu povabilu in nekaj dni kasneje na istem mestu z mano podelil dobro uro in pol modrosti. Povedal mi je, da v parku prevaja, na lokaciji, kjer sva se sestala pa še lahko dostopa do domače brezžične povezave. Računalnik uporablja približno 35 let. Zanj je prvič slišal od znanca z Zagreba, ki je že pred približno 35 leti s pomočjo računalnika vodil domače knjigovodstvo. Računalnik in internet je kmalu začel uporabljati tudi v založbi, kjer je dolga leta opravljal delo urednika in lektorja. Za ta namen si je kmalu omislil osebni prenosni računalnik, ki mu je olajšal lektoriranje tudi na pogostih potovanjih po državah bivše Jugoslavije. Peter se danes še vedno ljubiteljsko ukvarja s prevajalstvom in lekturo. Najraje dela v naravi, na Veliki Planini, kamor se s prenosnim računalnikom, mizico, tremi stoli in pametnim telefonom, ki ga je podedoval od pokojne žene in mu danes služi predvsem kot prenosna dostopna točka (angl. *mobile hotspot*), odpravi vsakič, ko mu to dopušča vreme.

MAJDA

Majda, stara 65 let, stanujoča na Kozini, višješolska izobrazba, zaposlena v državni upravi, upokojena.

Majda je tekom življenja uspešno krmarila med delom v javni upravi in skrbjo za družino. Danes prebiva v skupnem gospodinjstvu z možem, sinom, snaho, vnukom in vnukinjo. Prezela je skrb za prehrano in učno pomoč vnuku in vnukinji, ljubiteljsko pa se ukvarja z vrtnarjenjem in poljedelstvom. Z IKT se je prvič srečala leta 1990, ko se je pričela digitalizacija javne uprave, kjer je bila dolga leta zaposlena. V okviru delovnega mesta je bila deležna številnih izobraževanj s področja IKT in informacijske varnosti, predvsem slednja so razlog, da Majda še danes zavrača plačevanje preko spleta. Sogovornica še dandanes ostaja v koraku s tehnologijo in proaktivno uporablja prenosni računalnik, internet in mobitel, zadnja 4 leta pa celo pametni telefon.

FRANC

Franc, star 69 let, stanujoč v Ljubljani, zaključena 2 letnika fakultete, po poklicu kalkulanta, čistilec, spremljevalec gibalno oviranega otroka, upokojen.

Franc je bil dolga leta zaposlen v tiskarni, kjer je opravljal delo kalkulanta. Podjetje je končalo v stečajju, on pa si je bil primoran poiskati novo zaposlitev. Eno leto je opravljal delo čistilca, zadnjih 10 let pred upokojitvijo pa delal kot spremljevalec gibalno oviranega otroka. Družba osnovnošolcev in kasneje srednješolcev ga je spodbudila k vzpostavitvi Facebook profila, ki ga aktivno uporablja še danes. Do interneta dostopa izključno preko pametnega telefona, računalnika pa zaenkrat še ne uporablja. V prihodnosti si želi, da bi lahko do Facebooka in spleta dostopal kar preko pametne televizije ali morda celo prenosnega računalnika.

3.3 ANALIZA POLSTRUKTURIRANIH POGLOBLJENIH INTERVJUJEV PO IZBRANIH TEMATIKAH

3.3.1 MOBILNI TELEFON

S polstrukturiranimi poglobljenimi intervjuji smo želeli podrobneje raziskati odnos naših sogovornikov do uporabe mobilnega ali pametnega telefona. Zanimali so nas razlogi za uporabo mobilnega ali pametnega telefona, načini reševanja morebitnih izzivov pri uporabi, načini uporabe telefona, skrb za varnost naprave in vpliv tega na kakovost njihovega življenja. Podrobnejša analiza sledi v nadaljevanju.

1. Ugotovili smo, da so vsi trije sogovorniki v času izvedbe intervjujev proaktivno uporabljali pametni telefon, pred tem pa mobilni telefon.

PETER

Sogovornik Peter je svoj pametni telefon znamke Samsung pred približno 2 letoma podedoval od pokojne žene. Pred tem je uporabljal mobilni telefon, ki danes še vedno deluje ali z njegovimi besedami: *»podedoval sem ga od pokojne žene, zato je danes prvi dan dvaindvajsetega meseca.«* Svoj prejšnji telefon opiše z besedami: *»Čisto nekega starinskega, kjer sem samo lahko sprejemal klice, klical, pošiljal SMS-e pa uporabljal računalno, da sm kej zračunal. In to je vse.«*

Do pametnega telefona in ostale tehnologije izrazi pozitivno stališče: *»Seveda je fino imet, pač vse, kar je sodobno, vse, kar človek na novo iznajde, do česar se kot družba po zahvali al pa po zaslugi strokovnjakov dokoplje, je pač dobro uporabljat. Če se seveda, če se tega lahko naučiš.«*

MAJDA

Majda je z uporabo pametnega telefona začela pred približno 4 leti, ko so se pojavile težave s polnjenjem pri njenem starem mobilnem telefonu. Pri izbiri primerne naprave ji je pomagal sin. *»Uni telefon mi provzaprov prej ni, mi je pač začel štekati in se mi ni polnu. Pač je bil ta stik notr. In sm jz pač ... Moj sin mi ga je zbral in je reku, da je ta najbolj optimalen zame.«*

FRANC

Franc na vprašanje, katere vrste telefon uporablja, odgovori: *»Telefon mam pametni, vam ga bom pokazal. Nikol več navadnga. [...] Pameten je to prvi in letos oktobra bo dve leti.«*

Model telefona si je izbral sam, zaradi ugodne cene naprave pa sklenil 2-letno vezavo. *»Takrt je bil v akciji. [...] Cena je bla dva evra pa pou na mesec za dve leti.«* Po poteku vezave že razmišlja o nakupu novega telefona in menjavi operaterja. Želi si enostavno napravo, zanjo pa je pripravljen odšteti tudi nekoliko več denarja. *»In sem že pr enmu operaterju, tem, en mlajši je kle, pr bivši pr Metalki je en od Telemacha, pa bo verjetno z njim potem po dveh letih, ker zgleda, da telefon se greje, zlo se segreva in pravjo, da mam verjetno preveč aplikacije gor, prov vroč ratuje in mi svetujejo, kako nej, da ga morem povnt, ko*

je prazen, da pol povnem, da mam mogoče preveč aplikacij gor. Ja, razmišlam o novmu, o bolšem, sam želim met enostavnega. Lahko je mal dražji.«

2. Vsi trije sogovorniki so bili enotni, da jim je pri začetnih izzivih pri uporabi pametnega telefona najbolj pomagala pomoč družinskih članov.

PETER

Petrovi začetki uporabe pametnega telefona so bili zaradi predhodnega računalniškega znanja nekoliko preprostejši. »Ja, če znaš, če poznaš zadeve v računalniku, potem gre tudi na pametnem telefonu malo lažje.«

Uporabe naprave se je priučil sam, kasneje pa mu je z nasveti pomagal predvsem njegov vnuk. »Čisto sam. No, malce mi je pomagal vnuk, ki je na tem področju bolj šolan, in to je to.«

MAJDA

Majda poleg družinskih članov omenja tudi pomoč zaposlenih na Telekomu Slovenije: »Naštimali so ga provzaprov nevesta pa ... mislim, da je dol, no, na Mobitelu [Telekom Slovenije] so mi pač te stvari. Pol pa same aplikacije, neki mi je naštimov, provzaprov, Kristina, to je nevesta, snaha bi se reklo, in pa potem sem pa imela določene programe, recimo Viber mi je vnukinja naštimala, ne, ker to ma 14, takrat je imela 13 let, no. 12, 13 let je imela. Tko, da to mi je ona pol naštimala.«

Naučiti se želi predvsem samostojne uporabe IKT: »Meni je pa večji problem recimo, ne, tega ne znam naštimat, ne, ampak, če mi potem nekdo pokaže, si jaz potem to zapomnim in pol to uporabljam, ne.«

Mnoge digitalne tehnologije so v splošno rabo prešle šele mnogo po rojstvu današnje tretje generacije, zato se mnogi z njo nikoli niso podrobno seznanili, kar poudarja tudi Majda. »Ja takrt nisem vedla, ja, ma tudi zdej mi ne predstavlja nekaj, neki, neki rami tako, neki uni gigabajti tako. Sanja se mi ne, ne o temu. To mi je, še zmerom nimam teh predstav, ker se nism nikol v to vključla, oziroma da bi naštudirala. Se mi ne zdi to pomembno, ker vem, da imam druge ljudi, razumeš, ki so mlajši, ki so ... Zakaj bi jz zgubljala čas s tm, jz s tem se ne ukvarjam. Kar se tehnike tiče, ne. Mislm tisto prov eksplicitno, ne.«

Njeno stališče med drugim odseva pomembnost medgeneracijskega zavezništva za spodbujanje uporabe IKT med starejšimi. Bajič in Abram (2019) v podobnem kontekstu razlikujeta med digitalnimi domačini, rojenimi v digitalni družbi, in digitalnimi priseljenci, o katerih govorimo tudi v tem diplomskem delu. Tvegamo lahko ugotovitev, da je digitalnim priseljencem z boljšim socialnim zaledjem, kot je na primer družina, olajšan vstop v svet IKT.

FRANC

O pomembnosti zgornje teze dodatno priča tudi Francova izjava, kjer pojasni, da je prav vnukinja razlog, da je pričel z uporabo pametnega telefona po tem, ko je pomoč neuspešno iskal pri enem izmed mobilnih operaterjev. »Ko sem jz tale telefon dubu, sem pršov do operaterja, enga možkega in se je obnašov, kokr da je, pri Telemachu, ne, da je ne vem NASA inženir, ne, češ da je to čist enostavn in me je tko razjezu, da sem ta telefon vrgu v predal in sem reku, da bom

tastarga uporablu, ker se je obnašu tko, kokr da je, nevem, NASA inženir, da bo na Luno letu, češ, use mu je blo jasn ... Sej sva se parkrat mal usekala pol, ko sem mel težave, pa sm k njemu hodu, da bi mi pomagal. Sej mal mi je, pol mej meu pa pouhn kufr. Če ne bi meu unukinje, vprašanje, če bi jz telefon iz predala vzela.«

Franc kot razlog nezadovoljstva s prodajalcem navaja predvsem nepotrpežljiv način razlage in našemu sogovorniku tedaj nerazumljivo digitalno izrazoslovje, kar bi lahko pripisali tudi posledicam digitalnega razkoraka in medgeneracijskih razlik med osebama. Podobno situacijo povzame tudi v spodnji izjavi, kjer govori o svoji vnukinji: *»Ja, sam je težko z njo, ker misl, da besedo reče, pa da že vem kaj, sploh ne vem. Mi pomaga v končni fazi, mi pomaga.*« Franc se po pomoč večkrat obrne na mladeniča z manjše poslovalnice, o izkušnji pa pove: *»Torej ta mladenič, je izredna, ko ma, torej tm nasprot Nebotičnika, ko greš na , je ena turistična agencija in tm je en mejhn, mejhna pisarna al bi reku prodajalna telefonov. In on, kdr sm prsov, mi je jasno, lepo povedov in z enm veselam, ne pa tm, vem, da jih majo velik, čš da se ne bomo mi s tabo ukvarjal*«. Franc torej ceni predvsem jasnost predavanja navodil o uporabi pametnega telefona in občutek zaželenosti v poslovalnici.

Tekom našega pogovora smo opazili, da ima Franc na svojem telefonu zahvaljujoč vnukinji ali zaposlenim v poslovalnicah mobilnega operaterja nastavljenih kar nekaj naprednejših nastavitvev, kot so personalizirana melodija zvonjenja, povečana velikost črk v sporočilih, bližnjice kontaktov na namizju telefona, opomnik za zdravila in podobno. Ker opažamo pomanjkanje razumevanja osnovnih pojmov, sklepamo, da so zaposleni v poslovalnicah oziroma vnukinja Francu nastavitve zgolj spremenili, ne pa tudi razložili, kako se to naredi.

Glede na statistične podatke iz leta 2016, ki Francu napovedujejo pričakovano življenjsko dobo 83,2 let, torej še dobrih 14 let, bi bilo več kot smiselno v tem času poglobiti njegovo digitalno pismenost in razumevanje IKT. V nadaljevanju sledi pasus našega pogovora s Francem po koncu telefonskega klica, ko smo opazili, da ima nastavljeno personalizirano melodijo zvonjenja.

Darja: Kako ste tole melodijo naštimali?

Franc: Men se zdi, da mi je unukinja to naštimala in tud pejva ... Greva pod imenik, to so mi mal pomagal v eni poslovalnici, da lahko sam tlele prtisnm ime ... [na namizju telefona mi pokaže bližnjice do različnih kontaktov iz imenika]

Darja: Aha, da maste prov najbolj priljubljene?

Franc: Ja, sam mi prov pride, to je teta [kaže na kontakt na namizju telefona], tega mam dvakrat [podvojen kontakt osebe], pa ne znam vn dt. Mam. Melodije mi je pa vnukinja, vnukinja dala, mislm, da mi je ona dala.

Ob manjših težavah se Franc poslužuje preproste metode izklopa in ponovnega vklopa naprave, ukrep, ki je mlajšim generacijam popolnoma samoumeven. *»Torej mene so naučil neki... En najbl simpl sistem. Ko maš ti težavo že od prej, izklop telefon. Čist izklop. Ponovno utipki kodo. Kodo mam. Oziroma, ko ga izklopš, vsaj par minut počakaj in ga ponovno vklop. In ko mam jz težave, ga izklop.*« Podoben nasvet je Peter prejel od svojega vnuka, potem ko je njegov pametni telefon izgubil povezavo do spleta: *»No, sicer vnuk mi je včeraj, ko smo praznovali zetov rojstni dan, mi je povedal, da bi moral pametni telefon samo*

ugasnit in ponovno prižgat, potem bi pa verjetno dobil signal. Ampak to bom danes poskusil.«

3. Odgovori sogovornikov na vprašanje, za katere namene uporabljajo pametni telefon, so bili različni. Vsi trije sogovorniki so telefon uporabljali za osnovne funkcije (npr. klicanje, pošiljanje SMS in MMS sporočil, datum) in fotografiranje, razlikujejo pa se predvsem pri uporabi interneta.

PETER

Peter poleg osnovnih funkcij, fotografiranja in računalna pametni telefon uporablja predvsem kot prenosno dostopno točko (angl. *mobile hotspot*) za delo z računalnikom. »Ha, v glavnem še vedno samo tisto, kar sem uporabljal na starem, prastarem telefonu, ki je še vedno živ in še vedno deluje in številka je dosegljiva in vse po vrsti, le da sem ga po vnukovem, po vnukovi razlagi začel uporabljati kot usmerjevalnik pri delu z računalnikom na prostem, da imam dostop do spleta.«

V nadaljevanju pogovora kot razlog za neuporabo interneta na pametnem telefonu navaja predvsem s starostjo povezano kratkovidnost in dejstvo, da je bolj več uporabe računalnika.

Darja: Kaj pa Google Maps recimo [uporabljate]?

Peter: Tega še nisem uporabljal.

Darja: Aha, razumem, razumem.

Peter: Tega še nisem uporabljal, ker mi je premajhen, moram očala imet, da bi sploh kaj videl in tako dalje, če pa povečam črke, pa spet vidim samo nekaj besed, ne pa, ne pa celote.

Dodatni razlog za neuporabo je dejstvo, da ima Peter skoraj vedno pri roki tako osebni prenosni računalnik kot tudi pametni telefon.

Peter: Ker skoraj vedno imam sabo tudi računalnik. In potem odprem računalnik in ugotovim, da je splet možno dobit preko neke siceršnje brezplačne, brezžične zveze, če pa to ni mogoče, pa vzpostavim preko pametnega telefona, ker se lažje najdem na računalniku kot pa na pametnem telefonu.

Darja: Verjetno tudi zaradi velikosti ekrana, ane?

Peter: Ja, ja saj in tudi tipke so večje.

MAJDA

Sogovorka Majda podobno kot Peter opaža s starostjo povezane spremembe, ki pa jim ne posveča preveč pozornosti, saj se še dobro spominja predhodnikov pametnega telefona in njihovih omejenih karakteristik.

Majda: Ne. Jz mam na blizu dioptrijo. Malo se včasih, malo pomatram, ne, če morm kej napisat brez očal. Sem mela pa še manjši, manjše ekrančke. Zdej ta pametni vsaj majo večji ekran, uno je blo pa čist mičkeno, to je blo tko [s prsti oriše velikost ekrana].

Darja: Ja, ja, tisti klasični, k so še bli.

Majda: Ja, ja, tko, da ni premajhen. Včasih rečem, da je še celo prevelik za ga spravl km u žep. Prej sm ga lažje spravla nekam. Tudi dosti bl občutljiv je, kr moraš pazt na to šipo, kr rada počī. Tko, da uni je mel pa manjšo šipco. Tko je mel, mičkeno šipco.

Darja: Pa tud verjetn je bil bolj uzdržljiv, ne?

Majda: Ja. Absolutno.

Darja: Tko kot vsi starejši telefoni.

Majda: Absolutno ne. Sam sej pravm, zdej bi pa mogli met res uni, uno tablco (smeh), če češ brez očal pisat. (smeh) Ne ma. Ma ne tolko, tolko, tolko vidm recimo, da čeprov včasih kdr pišem sporočila, ne, k imam že notr, je že abeceda, ne abeceda so ...

Majda ima trenutno pametni telefon povezan z elektronsko pošto, za komunikacijo poleg osnovnih funkcij telefona uporablja Viber, redno pa se poslužuje tudi uporabe spletnega iskalnika Google in telefonske kamere. »Na tem mobitelu imam pol elektronsko pošto, mam Viber naštiman, internet so mi, mam tud naštiman tko, da lahko pogledam, kamero, slikam, mam album s slikami.«

Ugotavlja, da je njen pametni telefon že nekoliko zastarel in ne zadošča več njenim potrebam, kar med drugim odseva, da je v zadnjih štirih letih poglobila znanje uporabe pametnega telefona. »Ampak, kar zdej ugotavljam, je, da ima premalo, premalo ... pomnilnika, premajhen pomnilnik. Sicer imam tisto kartico, ampak na to kartico, k mam dodatno kartico, k shranjujem, ampak ne gre. Veš kaj, če grejo vse, na Viber dobim ogromno slik, mi tisto pobere. Že sami programi recimo mi poberejo. Jz sm na začetku imela naštimano, ker imam dva maila, na Gmailu in Yahooju in sem mogla uni Yahoo pač zbrisat, k mi je preveč uzelo prostora. Prav tako nimam Facebooka recimo, ne tle [pokaže na telefon], tle sploh ne, tko da imam samo tisto, kar je nujno, ne. Tko, da ja. Nisem si ga sama zbrala, zato ker nimam, nimam pojma, ne.«

V prihodnje si želi pametni telefon z večjim polnilnikom in bolj zmogljivo kamero.

Darja: Ja, sam recimo, čist tko iz tega, kar si povedala, bi rekla, da ti je verjetno pomembno, da ti telefon dela dobre slike, ne?

Majda: JAA. To, to, to absolutno. To absolutno.

Darja: To je že pol, k boš recimo zbirala nasledn telefon, je to en pomembn kriterij mogoče.

Majda: Ja, ja, ja. To sigurno. Sigurno, zadnjič mi je blo žou, recimo sm bla tud na eni predstavi, ena predstavitev je bla. In sem slikala in so ble malo motne slike. Zgleda, da sm to mal držala, da se mi je mogoče roka tresla, pol je to že to mogoče starost. [smeh] Ne vem, recimo niso ble. Pol, pol sm bla mal, mal mi je blo skor žou, ker me je pol kolegica zaprosila, d ji dam slike, d bi objavla v občinskem glasilu, ampak niso ble uporabne, ne. So ble mal motne, so ble mal zamknjene.

Da je pametni telefon nepogrešljiv del Majdinega vsakdana tudi z vidika dostopa do informacij, odraža spodnja izjava: »Ne predstavljam si življenja ubistvu brez tega telefona, tega pametnega telefona. Ker v bistvu recimo, če grem u vrt, k gremo, k mam njivo pa mam, recimo mam te setvene koledarje, ne, sicer. In grem pogledat, kjeri dan je dns, al pa katera rastlina recimo se ujema z, sobiva

recimo, z neko, ne. Ker vse kulture ne grejo. Paprika, paradiznik ne gresta skp, ne.«

Ko pogovor nanese na spletni brskalnik Google, Majda izrazi svojo naklonjenost svetovnemu spletu in enostavnemu dostopu do informacij, ki so kot pravi: *»Hitra informacija in danes je to pač ubistvu način življenja, ne, aveš?«* Na kakovost Majdinega vsakdanjika poleg enostavnega dostopa do informacij pomembno vpliva tudi možnost komuniciranja, ne glede na čas ali prostor.

Majda: Ja, ja, preko Googla, pogooglam. Recimo to mi je tud super, no. Tko, da sm nekako. To mi je, to mi predstavlja, pač hitra informacija je, ne. Hitra informacija in danes je to pač ubistvu način življenja, ne, a veš.

Darja: Ja, to je kr dobra točka, po moje.

Majda: Zelo, zelo, zelo. Sej ti pravm, da u momentu recimo pokličoš nekoga, al pa to pa 'Kje si? Pridem zdej.', recimo, ne, aveš. Ni več tisto stacionarni telefon, k smo bli v kameni dobi, bi se reklo. Včasih, če pogledam nazaj, ne, si rečem, sicer je blo življenje morda, sigurno, ne morda, sigurno je blo manj napeto, manj hitro, zdej je pa način življenja, je ... Zdej pa sploh, k sem recimo tud v penziji, jz sm mislla, da se bo to vse mal umirilo, ampak kr blazen, blazen tempo teče. In te kr učasih posrka, sej si ne dovolm, da posrka, ampak te, ne. Kar določam, pa recimo je treba it, pa vnuki sem, pa uni sm pa to ... Mislim, način življenja je drugi.

FRANC

Franc je entuziastični uporabnik pametnega telefona. Uporablja različne aplikacije za komunikacijo preko spleta (Messenger, Viber, Whatsapp), poslušá glasbo na Youtubu, kar lepo povzema tudi njegova izjava *»[j]z dam, na primer grem na Youtube sam zdej se mi neki mal, na primer, da kej delam, prklučm, poslušam glasbo. Ko sem šel v Italijo, sem poslušu napolitanske, Napoli pesmi. Poslušam, ja,«* prebira novice (24ur.com, Slovenske novice), dostopa do Facebooka in elektronske pošte, fotografira ipd.

Franc že vrsto let uporablja socialno omrežje Facebook, ki mu služi predvsem kot komunikacijsko orodje in sredstvo za pridobivanje informacij, tudi o ljudeh. Po eni strani se zaveda, da preko Facebooka razkriva določene zasebne podatke, kar lahko razberemo s spodnje anekdote, v kateri Franc pojasni, kako so informacije, pridobljene na Facebooku, vplivale na njegovo osebno mnenje o potencialnem najemniku stanovanja njegovega prijatelja. *»Jz sm ga šou ščikerat na Facebook in sm vidu, da ma prjatle pa prjatlece predvsem socialno ogrožene, invalide in tko naprej, ki prosjo za pomoč, torej sem reku po eni logiki njemu: 'Jz sm prepričan, da on [najemnik], če na Facebooku vidm to, da je gospod povezan s skupino s finančno slabimi, dvomm, da bo on teb oddau.'«*

Po drugi strani pa med svoje prijatelje dodaja tudi osebe, ki jih osebno ne pozna: *»Jz, tud enga mam gor [na Facebooku], enga begunca, ko sm mu pomagu na postajo jt in tko naprej, ga mam tle, sam se nočem več opetlat, k ne vem, jz sm mu sam pomagu, dau pet evrov, mu dau cigarete, da je šou na vlak u Italijo.«*

Njegova pozornost je tekom intervjuja ves čas uhajala k mapi s približno 2000 fotografijami in z njimi povezanimi spomini. »Ne vem. Pogledj, kle mam fotografij 900, kle jih mam 1000, torej mam telefon tok zapolnen, da se mi zdi greh jih brisat.«

Ko govorimo o galeriji Francovih fotografij, opazimo zanimiv kontrast med njegovima naslednjima izjavama. Franc na eni strani pogosto pregleduje fotografije in obuja spomine na popotovanja, prijatelje ipd., kar povzema spodnja izjava:

Darja: A pa greste vi tud kdaj, če maste čas, gledat nazaj te stare fotografije?

Franc: Kere, a ... ?

Darja: To, kar ste posnel ...

Franc: Skos. Skos jih gledam ... to so Pompeji, glejte. Če se niste ble, to je Fontana di Trevi v Rimu, to je moja vnukinja.

Darja: Lepa slika ...

Franc: Je, ane? [...] Vedno jih gledam in me srce boli za ljudmi, ko so se mi odtujil hote, nehote, ki so šli od mene ... To smo na gradu, na Rožniku.

Po drugi strani pa se ne zaveda nevarnosti izgube fotografij (in z njimi spominov) ter zanika vsakršno čustveno navezanost na vsebino galerije.

Franc: Nč ne spravm. [...] Torej nimam in si tut ne želim nobenih, ker mam dva albuma mam, ne albuma, albumov mam velik, pa dva predala mam fotografij, torej ...

Darja: Natisnenih, oziroma razvitih?

Franc: Une, tastare.

Darja: Aha ...

Franc: Torej, tko gledam, že teta moja je rekla: »Veš, vem in tud mi vemo, ko nekoga ni več ...« na primer vemo, ko kkšna sosedu umre, večina ljudi recimo vse fotografije zavrže, je tko? In ne vem, zakaj bi ... mam dost fotografij, nč jih ne bom pogrešu, če grejo vse v maloro.

- 4. V pogovoru z našimi sogovorniki nas je zanimalo tudi, na kakšen način skrbijo za varnost svojega telefona in podatkov. Ugotovili smo, da Peter in Majda zanemarjata varnostni vidik digitalne pismenosti, saj za zaščito svojega pametnega telefona ne uporabljata varnostne kode, medtem ko Franc za zaščito svojega telefona uporablja zgolj vstopno varnostno kodo.**

PETER

Peter je svoj trenutni pametni telefon podedoval od pokojne žene, od tedaj pa na njem ni spreminjal varnostnih nastavitev. Na vprašanje, ali je kdaj razmišljal o vpeljavi tovrstnega varnostnega ukrepa, je odgovoril: »Ne, ne nič nisem razmišljal o tem. Je pa pametno o tem razmisliti. Morda, morda bom ob prvi priliki vnuka pobaral, kako se s tem dela [smeh].«

MAJDA

Majda je varnostno kodo v preteklosti uporabljala, a ji je nenehno vnašanje kode povzročalo nepotreben stres, kar nazorno pojasni v spodnji izjavi: *»Ne, na telefonu nimam nobene kode. Imela sem sicer neko vstopno kodo, ampak pol se mi je pojavu problem, kr, če me je nekdo klicu, jz sm mogla to vse uklaplat, nevem. In pol mi je šlo na živce in, in jz ne morem to. Zdej ta pametni, sej pravm jz sm mela prej uni, uni drugi telefon, k so ble na tipkice in je bil manjši in je bil tud uredi, ne. Sam zdej, k se pol enkrat navadš.«*

FRANC

Franc je torej nasprotno od drugih dveh sogovornikov svoj pametni telefon zaščitil z vstopno varnostno kodo. V primeru prazne baterije pa uporablja tudi prenosni polnilec (angl. *power bank*), kar bi prav tako lahko obravnavali kot svojevrsten varnostni ukrep.

Franc: To mam [varnostno kodo], ko se mi, a to mislste, ko se mi izklop, ko nimam ... [...] Na primer, ko mi zmanjka energije in crkne, in včerej sem mel clo, sem bil pr prjatlu u Kamnku, ker je pa 2000 fotografij gor, je problem se hitr prazne, ane, in mam tud polnilčk un ...

Darja: A to *power bank* mate? Mislm tisto zadevo, ki se notr uključi ...

Franc: Ja tole... dam klele pa ko en mejhn ... emmm tkole, ko en velk, tkole velk [pokaže s prsti] tale polnilc, ne ... Napolnm ga prej in ga mam sabo. Včeri se mi je to zgodil in sem rešu zadevo, ker nebi mogu unga poklicat. Torej, ko se mi izklop, imam kodo. To ste me vprašala.

- 5. Vsi trije sogovorniki svoje pametne telefone redno uporabljajo za fotografiranje, zato nas je zanimalo, na kakšen način hranijo fotografije. Peter nam je v spremnem pogovoru zaupal, da fotografije s svojega telefona redno prenaša na računalnik, kar pa ne drži za Majdo in Franca.**

MAJDA

Majda se zaveda nevarnosti izgube fotografij. Želi si, da bi ji nekdo od družinskih članov ponovno pokazal postopek in bi lahko v prihodnje sama prenašala fotografije, ki ji sodeč po spodnji izjavi veliko pomenijo. *»Te slike so ble najprej na pametnem telefonu, potem sem jst izprosila mojga sina, da mi pač na računalnik prestavi oziroma prenese. In je to tako hitro klikal, da jst nisem se zapomnla in nisem si utegnla pisat, njemu se je mudilo. Tako da zdj mam naslednjo polovico, imam spet gor, imam precej teh slik, ki jih moram dt na računalnik. Zdj pa čakam, unukica je rekla, da to ne ve, Kaja [vnukinja] ne ve, ne. Zdj pa čakam, mogoče bo snaha Kristina, nekoga, ki bo imel ne samo dve minuti, ampak 5 ali 10 minut zame, da mi še enkrat pokaže, kako gre ... Ne upam si, ne vem, zakaj sicer, lahko bi probala, ampak da ne bi zgubila, da ne bi kkšno neumnost nardila. Ne, ne, ne zarad družga.«*

Fotografije so poleg kontaktov za Majdo najbolj pomembna vsebina njenega telefona. Na vprašanje, kaj bi najbolj pogrešala, če bi se njenemu telefonu kaj zgodilo, odgovori: *»Za čim? Za slikami, ne. Zdej trenutno, ne, k jih nimam gor.*

Drgači pa za imenikom, ne. Telefonski imenik, to je najhujše, ne, k maš pa vse podatke notr, ne. O vseh. Pol si praktično, si praktično bos.» V nadaljevanju še doda: »Včasih, ko smo imeli telefone, jz sm znala vse telefonske številke na pamet. Zdej nimam pojma. Zdej vzamem in niti, niti nisem pozorna.«

FRANC

Franc, kot že omenjeno, fotografij ne prenaša na računalnik, vseeno mu je tudi, če bi jih izgubil, kar pa ne velja za kontakte, katerih varnostno kopijo hrani celo v fizični obliki. *»Jz karkol mam na telefonu al pa na računalniku, jz nimam nikjer prenesen. Če se mi kartica zgubi, gre vse v maloro. Jz mam telefonske številke na enmu papirju, če se mi zbríše ... nobenga shranjevanja nimam, dokumentov, nič.«*

Beseda je v enem izmed intervjujev nanesa ne samo na izgubo podatkov, temveč tudi druge varnostne vidike uporabe telefona.

MAJDA

Majda nam je med pogovorom zaupala tudi njeno izkušnjo s telefonsko prevaro, ki se je prvič pojavila približno teden dni po odhodu njenega sina na Novo Zelandijo. *»Je pa recimo zdej sicer, moram pa rečt, da sm imela obdobje pred letom, letom in pol. Dve leti nazaj. To je trajalo eno leto, kr neke klice tuje, neke čudne številke. To, to, to se mi je dogajalo meni, možu ne, meni pa ja. In takrt, k je bil sin v Novi Zelandiji, ma to je pa že več, ko, ne, dve leti nazaj, to je pa že več. Že štiri leta mislm je. Štiri, pet let nazaj, takt se je to začelo. In je bil lih takrt, je biu u Novi Zelandiji in ne vem, mogoče že en tedn tm in sm dobila zvečer ena čudna številka, en čudn klic. In se oglašim, ni blo nič. In jz kličem to številko nazaj, ne, in je začelo kr neki v angleščini, neki tko. In pol nisem. 'Domen [sin] si ti?' sem poslala pol še mesič. Sploh mi ni odgovorilo nič.«*

Po pomoč se je, potem ko je na televiziji slišala za prevaro, obrnila na mobilnega operaterja, k sreči pa ni utrpela hujših finančnih posledic. Zlovešči klici so prenehali pred približno enim letom. Majda o izkušnji pove: *»Zdej je sicer en čs mir, ne. Tko, da to je recimo velika, velika past, ne. In takrt sm se jz recimo oglašla, ko, ko mislš, da je nekdo, k je bil sin takrt v Novi Zelandiji, mislš, da kej rabi, al da se je kej zgodilo, ne, recimo. Drgač se ne bi oglašla, ne, tudi glede varnosti smo bli, jz sm zlo previdna, kar se tga tiče, tudi številke, ki je ne poznam, recimo sicer se oglašm, ampak ne kličem nazaj. Nekdo, če me hoče, bo še enkrat poklicau, ker teh pasti je blo pouno, ne.«*

Po opisu sodeč gre za tako imenovano telefonsko prevaro, poznano pod imenom *Wangiri*. Gre za računalniško generirane klice na naključno izbrane številke, ki prenehajo po prvem zvonjenju. Če uporabnik klic vrne, se ta obračuna po mednarodni tarifi, prevaranti pa denar prestrežejo (glej Krivec, 2018).

- 6. Sogovornika in sogovornica so nam povedali, da imajo svoj telefon vedno s seboj. Vsi trije so se prav tako strinjali, da se v spremstvu pametnega telefona počutijo bolj varno.**

PETER

Peter je koncept varnosti obravnaval z dveh vidikov. Po njegovem mnenju je pametni telefon lahko na eni strani sredstvo za višanje varnosti posameznika, saj ta lahko enostavno pokliče pomoč, po drugi strani pa je zaradi materialne vrednosti slednji lahko predmet kraje. »Ja, če ga znate pametno uporabljati, potem je to nekaj varnosti več, hitro lahko pokličeš pomoč, tako al drugač. Če pa tega nimaš, pa ne moreš niti poklicati pomoči. Drugo je pa seveda stvar, da ti tisti morebitni napadalci ali pa tisti, ki ti hočejo kaj slabega, bodo najbrž najprej pograbili tvoj telefon. Tako, da je spet vse skupaj vprašanje, ne. [...] Da te onemogočijo, karkoli, karkoli ukrepat.«

MAJDA

Tudi Majda slikovito izpostavi prednost enostavnega klica na pomoč: »Jz tud k grem hodt recimo, zdj, k je, grem sama, ne. In po gozdu in tko js obvezno, bohvari, da nimam telefona, ne. Psa sicer nimam, ne, ampak mam telefon, da mi neko varnost mi da, ja. Pa tudi z avtom, recimo. Zadnjič sm šla sama nekam. Ma, na kratko relacijo. 'Porkaflek,' sm rekla, 'sm ga pozabla, ne?' Mislm, da se mi slučajno kej zgodi al na cesti al eno in drugo ... Tko, odvisn rataš tudi samo. Ne, ne, ne je sicer večja sigurnost in bl se zaneseš na to, da pol pokličeš nekoga od svojih, če karkoli kej rata, ane.«

FRANC

Franc se strinja, da pametni telefon vpliva na njegovo varnost. Zaradi slabe baterije njegovega pametnega telefona pa s seboj redno nosi tudi prenosni polnilec (angl. *power bank*): »Napolnm ga [prenosni polnilec] prej in ga mam sabo.«

7. Naša sogovorca in sogovorka so bili enotnega mnenja, da jim pametni telefon pomaga ohranjati stike z družinskimi člani, prijatelji in znanci, kar pomembno vpliva na kakovost njihovega vsakdanjika. Majda in Franc menita, da je na enostavnost in dostopnost komuniciranja preko mobilnega ali pametnega telefona vplivalo predvsem znižanje cen telekomunikacijskih storitev.

MAJDA

Majda takole povzame razvoj ponudbe mobilnih operaterjev: »Tudi, zdej pa sploh, k maš tudi tak, ne, program, paket. Prej sem imela paket in dostkrat sem, čim sem mal več govorila, recimo sem tm med 20 in 30 evri plačevala mesečno, ne. Zdej mam pa tak paket, da je 10 evrov in so neomejeni klici, neomejeni SMS-i in tko. Tko, da je tud to, ne, ker prej si mogu kar mičkeno gledat, nisi mogu tolko čvekat po mobitelu, ne. [...] Še prej pa za nazaj, ko smo imeli pa še kartice, ne. Je blo pa še na kartice sm mela. Nisem imela niti na naročnino. So ble na kartico in je blo pol to tolk impulzov in ti je to takoj požrlo, ne.«

FRANC

Da so bile mobilne storitve v preteklosti finančno težje dostopne, omenja tudi Franc: *»Jz sm z mobilnim telefonom začel od samga začetka. Tko, da ko so mel drugi druge operaterje s Telekomom sem pretiravu pa klicu, da ne bi preveč zapravo, ker so bli pogovori dragi. Torej smo šparal pri pogovorih, pri SMS-ih.«* Danes, ko njegov paket zajema neomejene klice in SMS/MMS sporočila ter 50 GB prenosa podatkov v Sloveniji in znotraj Evropske unije, Franc lahko enostavno in ugodno komunicira s svojci in prijatelji: *»Ja, men se zdi, da sem povezan z vsemi, z minimalnimi stroški«,* kar nedvomno zmanjšuje osamljenost in viša kakovost njegovega vsakdanjika.

3.3.2 RAČUNALNIK

V nadaljevanju analize smo se osredotočili na uporabo računalnika. Zanimalo nas je predvsem, katero vrsto računalnika (prenosni ali stacionarni) uporabljajo naša sogovornika in sogovornica in za kakšne namene, kje so se spoznali z računalnikom in na koga se obrnejo, ko naletijo na težavo, kakšen je njihov odnos do informacijske varnosti in podobno.

- 1. Ugotovili smo, da Franc za razliko od Majde in Petra, ki uporabljata prenosni računalnik, računalnika še ne uporablja.**

FRANC

Kljub temu da ima omogočen dostop do domačega stacionarnega računalnika, ki ga sicer uporablja njegova žena, se Franc za uporabo še ni odločil. Svoj odnos do računalnika je strnil v naslednjo izjavo: *»Recimo men pa računalnik čist nč ne pomen, niti slučajno ne, ker tko nemogočga človeka za računalnik, kot sem jaz, ne boste najdl.«*

Franc kot razlog za neuporabo navaja: *»Ker veste kaj, je v eni sobi in ta soba men ni všeč. Jaz bi ga uporablju, če bi imel prenosnik. Ne maram pa une škatle. Tam pa tam pa tam pa tok kablov, nimamo brezžičnega, je vse žica pa nimam veselja.«*. Na koncu pogovora ponovno poudari, da si v prihodnosti želi pametni televizor s povezavo do interneta ali morda celo pametni računalnik: *»[m]ogoče v prihodnosti si želim tud televizor, ki bo povezan z Facebookom, internetom, al pa tud želim si prenosnik, zakaj pa ne.«*

Za razliko od Majde in Petra, ki sta tekom svoje zaposlitve opravljala delo z računalnikom, se Franc pri svojem delu ni srečeval z IKT.

V nadaljnji analizi intervjujev se bomo osredotočili predvsem na Majdo in Petra.

MAJDA

Majda je danes proaktivna uporabnica prenosnega računalnika. Začetki njene uporabe segajo v leto 1990, ko se je pričela digitalizacija javne uprave, kjer je

bila zaposlena. Pove, da so tudi kasneje prav izobraževanja s področja digitalne pismenosti pomembno pripomogla k njeni samostojni uporabi IKT: *»[j]z sm mela tud srečo, da sem bla v taki javni državni službi in smo imeli dosti aplikacij oziroma vse je blo na bazi računalnika. Imeli smo izobraževanja v Ljubljani in tko. In meni je to dost pomagalo, da sem dobila tud nek širši, širši spekter, a veš.«*

Prehod na računalniško knjiženje zadev in vzpostavljanje računalniškega sistema je od Majde in drugih zaposlenih zahtevalo neprestano učenje. Pojavljali so se različni izzivi, povezani z digitalno nepismenostjo: *»Mi tkrt, mi smo meli vse, vse je šlo pač po karticah, vse je šlo ročno, ne. In takrt smo mi šele vzpostavljali celoten sistem računalniški in meni so, starejša, k sm bla, tudi, tudi, tudi sanjalo se mi ni, ne.«*

Na poti digitalizacije je imela Majda največ težav z upravljanjem datotek, predvsem s shranjevanjem map. *»[t]krt, k smo začeli, sem mela zelo, zelo velike težave pri, takrt mi otroci, kje si, prvič si vidu računalnik, ne. In mi smo takrt, mi je, neki smo, smo pač shranjevali v Wordu. Takrt je biu še Word. Smo dost shranjevali u tmu in pol smo se, pač moraš si, si mogu nek dopis, neko stvar si mogu pač shrant. In meni je, jz sm kar shranla, ma nisem, sploh sanjalo se mi ni. Velike, velike probleme sem mela, ne. In pol smo šli spet, ala. Mentorju sem rekla 'Jz moram še enkrat mi dejte povedat, ne, ker meni to dela težave.' Sem rekla 'Meni je, jz sm nekam shranla ma zdej ne znam najdt.'«*

PETER

Podobno kot Majda je tudi Peter danes proaktivni uporabnik računalnika. Uporablja ga že približno 35 let, z njim pa se je prvič srečal pred skoraj 40 leti. Takrat o njem ni imel najboljšega mnenja, saj so ga mnogi uporabljali le za zabavo, sam pa tega ni želel: *»Na žalost sem najprej videl slabe stvari, torej pred 30 leti, ko sem videl, da se ljudje, da imajo računalnike in se z njimi predvsem igrajo. Nihče ni kaj poštenega delal, samo so se igrali, igrice, ne. To je pa izguba časa. Sem reku: 'Računalnika nikoli ne bom mel!'«*

Pozitivno plat mu je pokazal šele znanec, ki je računalnik tedaj uporabljal za vodenje domačega knjigovodstva. *»Potem se je pa zgodilo, da sem prišel v stik s svojim znancem iz Zagreba in mi je povedal, kako on na računalniku vodi svoje domače knjigovodstvo. Torej prihodke, izdatke in tako naprej.«* Napovedal mu je celo, da bo z njim kmalu mogoče tudi prevajati in lektorirati: *»Kmalu bojo, kmalu se bojo besedila prevajala v računalnik, ne bo treba več pretipkavat, to, kar je lektor popravil, še enkrat in tako dalje.«* Predvidevanja Petrovega znanca so se uresničila in kmalu si je predvsem za namen lekture in prevajanja omislil prvi stacionarni računalnik, približno 5 let kasneje pa tudi prvi prenosnik. Od samega začetka vstopa računalnika v splošno rabo ga je uporabljal tudi v tiskarni, kjer je delal kot urednik.

Računalnik je imel velik vpliv na Petrovo delo prevajalca in lektorja na eni strani in urednika na drugi. O tem, kako je računalnik nadomestil pisalni stroj ter olajšal in časovno optimiziral lektorsko delo, pove: *»[s]ploh pa prej smo delali na papirju, je blo treba pisati na papir in nekdo je mogu to ali fizično prepisati s pisalnim strojem, preden se je dalo v tisk, ali pa pozneje je nekdo moral to fizično prenest v računalnik, da se je potem dalo računalniška datoteka v*

nadaljnjo uporabo in tako naprej. Sedaj je pa to prepisovanje ali pa vnašanje, posebno vnašanje odpadlo, ker takoj v računalnik vso zadevo rešim in ob enem tudi uredniku ali avtorju ali kdorkoli že ostane vidno, kaj so bili moji posegi v besedilu.«

Prihod računalnika je popolnoma spremenil tudi Petrov način dela v tiskarni. Pomembno je vplival predvsem na čas priprave besedila za tisk. Ker je priprava za tisk potekala v Ljubljani, tisk pa v Zagrebu, je klasično pošto kmalu nadomestila elektronska: *»Pol pride pa računalnik in pravi 'Zdej boš pa samo na računalnik postavu, po elektronski pošti boš nam v Zagreb poslal', ker v Zagrebu so imeli eno centralo, od koder, kjer se je tiskalo.«*

Kljub pozitivnim platem računalništva Peter opisuje tudi nekatere manj prijetne razsežnosti svojega takratnega delavnika. Opisuje, da so se programi, ki jih je uporabljal pri uredniškem delu v tiskarni, spreminjali tako rekoč vsakih nekaj mesecev, kar je od njega zahtevalo neprestano učenje. *»Pa kaj, jaz sm se to naučil in potem poslal datoteko računalniško po elektronski pošti v Zagreb. Ko so jo odprli, pa to ni bilo to! Ker so oni vmes spremenili program! [smeh] Tega programa pa še jaz nisem znal in zdaj sem moral novega se naučit, da bom naredil tako, kakor za njihov program. Ja, ampak to je trajalo dva meseca, so meli spet nov program. So meli spet drugačnega. To me je jezilo, torej stalno nekaj novega, to zadeva ne drži tako, kakor bi bilo treba.«*

Peter na primeru svoje žene, ki je dolga leta opravljala delo strojepiske, povzame tudi izrazito kulturno-zgodovinsko potrebo informacijske družbe: potrebo po vseživljenjskem učenju. *»Je delala tam precej dolga leta, strojepiska, ampak blo je tako, ko je mlada strojepiska po končani srednji šoli prišla v službo, so ji kupili nov pisalni stroj in tega je lahko v tistih časih uporabljala vso svojo delovno dobo, s tem, da so ga občasno servisirali, tu pa tam kakšno črko zamenjali, če se je izrabila. Recimo e-ji pa a-ji so, so zelo pogosti v slovenščini, ane, torej samo so to delali celih 30 let. Isti pisalni stroj je lahko uporabljala brez težav. Zdaj v dobi računalništva to ne gre.«* V nadaljevanju pa se pošali še na račun hitrosti razvoja tehnologije: *»Računalnik, ko ga kupiš, pravijo, je že zastarel.«*

- 2. Uporabo računalnika spremljajo tudi občasni zapleti. Zanimalo nas je, kako se z njimi soočata Majda in Franc. Ugotovili smo, da sogovorca vsakodnevne težave z računalnikom skušata najprej rešiti samostojno, nato s pomočjo družinskih članov, zgolj občasno pa se poslužujeta podpore ponudnikov profesionalnih storitev.**

MAJDA

Kljub temu da Majda računalnik uporablja že približno 30 let, samostojno rešuje le manjše težave (na primer težave z brezžično povezavo). Če te presegajo raven njenega znanja, se po pomoč najpogosteje obrne na družinske člane ali na ponudnika komunikacijskih storitev, v najslabšem primeru pa na računalniški servis. *»Drgači pa ne, če se da kkšne take malenkosti, to, kr se mi zaštega, probam sama, ne. Drgač pa al sin al pa nevesta [snaha]. In če ne, je treba pr večjih stvarah, k je, moraš pol pač to strokovno, ane, pomoč [servis]. Sicer*

Telekom imajo itak službo, tko da karkoli je, ti pol oni tud kej svetujejo, povejo. Ja, ja tud pr televiziji lih taku, ne, ker mam to vse vezan.«

Kot razlog, da se po pomoč obrne na druge osebe, navaja bliskovit razvoj tehnologije, pomanjkljivo digitalno pismenost in strah pred morebitnimi spletnimi zlorabami: *»Zdej gre ta tehnologija blazno naprej, ne. In, in pol glede na vse nevarnosti, ki prežijo, vse pasti, sem jz bolj previdna, ne. Tko, da jst ali moja snaho al pa tudi, tudi vnukinjo vprašam, če karkoli ne vem, kar se ne, me je strah, no, provzaprov, ker se znajo izkoristt te stvari, te pasti, ne.«* V nadaljevanju pa pojasni, da je zahvaljujoč izobraževanjem s področja informacijske varnosti, organiziranih v sklopu službe, na tem področju še danes bolj previdna: *»[n]s so sicer opozorili tudi glede računalniških pasti, ne. V službi smo meli prov predavanja, prov varnost. Tudi vsi, če ne poznaš, recimo, ne odpirat mejlov in tko dalje in tko naprej.«*

PETER

Tudi Peter se ob težavah, ki presegajo raven njegovega znanja, najpogosteje obrne na družinske člane, natančneje na svojega zeta, ki skrbi tudi za posodabljanje programske opreme računalnika. *»Poskušam rešiti sam, glede na znanje, ki sem ga si pridobil, če pa vidim, da ne gre, potem pa pokličem koga, ki zna. Prejšnja leta je to bil zet, ki je prišel v naš dom, tako rekoč popolnoma neuk, kar se tiče računalništva. Imeli smo pa neki prenosni računalnik, sem že imel, ki je bil tako rekoč odveč pa sem mu dovoli, da se igra z njim, ne, igre. Tako, da se je navadil uporabljat tipke in tako naprej, čez kako leto dni je pa postal tako strokovnjak, da sm ga kr poklical, da mi on inštalira nove programe, če pride kaj novega, al pa če se kaj zakomplicira, njega pokličem, da mi on to reši.«*

- 3. Majda in Peter sta z uporabo računalnika pričela že na delovnem mestu. Zanimalo nas je predvsem, za kakšne namene ga uporabljata danes. Ugotovili smo, da ga oba uporabljata za dostop do različnih spletnih vsebin, razlikujeta pa se predvsem po načinu »off-line« uporabe.**

MAJDA

Majda z uporabo računalnika začne že zjutraj. V pogovoru nam je zaupala svojo jutranjo rutino, ki se prične z zajtrkom, nadaljuje pa z jutranjo kavo ob računalniku, kjer Majda najprej preveri elektronsko pošto, Facebook in prebere novice, nato pa nadaljuje z dnevnimi obveznostmi. *»Zanimivo je, ne, zjutraj, k jst ustanem, js si grem skuhat kavo, pojem zajtrk, in ko pijem kavo, vključm računalnik in pogledam mojo pošto, recimo grem na Facebook, če je kej, da vidm kej novga, ne, in recimo tudi vse te novice, recimo 24ur, kaj je že... Pol Svet, pa kaj ja znam, Slovenske novice pa Primorske [novice], maš use gor. Recimo to hitro, hitro... [...] Se mi zdi to zjutrej, zjutrej mi je to tistih mojih 15, 20 minut si jz to uzamem zase, za mojo dušo in pol grem pa dalje, ne.«*

Facebook uporablja predvsem za iskanje informacij: *»Zakaj, zato ker so dost stvari, k lahko pogledaš, recimo od prireditvev, do, do, recimo objav raznih teh trgovskih centrov in tko.«* in povezovanje v različne interesne skupine (npr. Vrtničkarji), ne pa za komunikacijo s prijatelji in znanci.

Poleg zgoraj omenjenih spletnih aktivnosti (elektronska pošta, Facebook, branje novic) Majda za iskanje informacij in šolsko pomoč vnukom uporablja še spletni iskalnik Google ter obiskuje spletne strani, kot sta na primer *geoprostor.net* in *nepremicnine.net*.

Pred kratkim je pričela tudi z uporabo spletne banke, vendar se plačevanju večjih zneskov preko spleta zaradi nezaupanja izogiba. »Tko da tudi, če prov sej pravm, zadnjič sm tudi, tudi, ene parkrat sm kr plačala. Ne sicer visokih zneskov, ampak majhne zneske. Da ne bi slučajno, ja, je le dnar... [...] Ne, ne sem skeptik jz, to sm tle mičkeno skeptika, kr se tga tiče. To je stara generacija verjetno, ne. Tko da ... Če prov moj sin on use to in plačuje eno drugo tko, moji sinovi provzaprov, oba sta snaha in sin. Ampak jz sm kr malo, malo skeptična, kar se tega tiče.«

V preteklosti je preko spleta že opravila nekaj manjših naročil, vendar je znesek vedno poravnala ob povzetju: »Ja kar se, ja, to sem skeptična recimo tudi, tudi jz bi tud naročala recimo, če prov naročala preko, preko, preko računalnika, preko interneta, ampak sej pravm, ker se je en kup teh, teh ozadij, sem skeptična, kar se tega tiče. Da dam podatke, in da morm dt... Če plačam, ene par stvari sem naročila preko interneta, ampak sem plačala po povzetju.«

Zaradi nevarnosti spletnih prevar se izogiba predvsem plačevanju s kreditno kartico: »Ampak, da morm dt številko kartice oziroma mojga računa to pa ne, ne. To, to, to sm pa skeptik. To nevem, tega ne, tega si ne dovolm, zato ker te lohka oberejo mimogrede. Maš teh hekerjov takih in drugačnih [...]« Strah pred plačevanjem preko spleta povezuje predvsem z dejstvom, da je bila v preteklosti deležna številnih izobraževanj s področja informacijske varnosti, kar še danes vpliva na njeno previdnost: »Mogoče sem preveč skeptik zaradi prov iz tega vidika, k sem delala v taki službi in so mi to vcepli in imaš nek ...«

Majda nam še pove, da sicer na svojem računalniku shranjuje različne slike, načrte za kvačkanje in različne povezave, vabila, dopise in drugo. Zaupala nam je tudi, da včasih za sprostitev odigra kakšno izmed računalniških iger, kot sta pasjansa ali štiri v vrsto: »Je pa tud, za relaks kšnbot imam, pa tud kkšne igrce igram.«

PETER

Peter računalnik uporablja predvsem za lekturo in prevajanje, ki sta danes zahvaljujoč tehnologiji veliko enostavnejši kot v preteklosti. O tem, kako mu računalnik pomaga pri lekturi, pove: »Predvsem za lekturo, ker računalnik mi omogoča, da imam v tej škatli čisto vse. Čisto vse jezikovne priročnike, dostop do spleta, kjer dobim dodatne, dodatne, podatke za pravilnost ali pa pogostost kakšnega izraza, sploh pa prej smo delali na papirju, je blo treba pisati na papir in nekdo je mogu to ali fizično prepisati s pisalnim strojem, preden se je dalo v tisk, ali pa pozneje je nekdo moral to fizično prenest v računalnik, da se je potem dalo računalniška datoteka v nadaljnjo uporabo in tako naprej. Sedaj je pa to prepisovanje ali pa vnašanje, posebno vnašanje odpadlo, ker takoj v računalnik vso zadevo rešim in obenem tudi uredniku ali avtorju ali kdorkoli že ostane vidno, kaj so bili moji posegi v besedilu.«

Poleg tega, da Peter internet uporablja za dostop do različnih spletnih priročnikov, s pomočjo spletnega brskalnika tudi pridobiva različne informacije. V nadaljevanju pojasni, katere: *»Ja, ja, to mislim, pač lejte, jaz nič ne prodajam, nič ne kupujem, tako da me ta trgovinski del sploh ne zanima. Tko, da je to takoj. Najpogosteje gledam železniški vozni red al pa avtobusni vozni red ali pa vreme v gorah. Tisto mam že tako naštimano [v zaznamku], ko odprem, samo kliknem vreme na Krvavcu in dobim za tisti dan podatek. Od ure do ure, kakšna bo temperatura, kdaj bo začel kakšen veter pihat in take stvari, tako, da je to zelo, zelo preprosto. Ravno tako tudi v soboto imam namen, moram odpotovat v Mursko Soboto, moram bit ob določeni uri tam, pa ne vem, kok časa bom potreboval. Sem lepo z računalnikom videl po tejle, ne vem, kako se že ta ... Via Michellin se menda imenuje ... Sem to odpru, upisal ti dve mesti in mi je povedalo, da se potrebuje v normalnih razmerah uro pa petinštrdeset minut.«*

Peter o tem, kaj shranjuje na svoj računalnik, pove: *»Ja, slike, fotografije torej, potem besedila, ki sem jih popravljaj, popravil, prevode, ki sem jih naredil kot predlog, da bo to nekdo drug lektoriral, ker svojega besedila ne moreš lektorirat [...] Uglavnem vse, kar se besedil tiče, kar mi pride do roke. Tudi poslušam razna predavanja svojih kolegov in jih je, če so videoposnetki, jih je možno naložit v svoj računalnik, tako da mi ni treba potem biti na spletnem dostopu, da bi jih lahko še enkrat poslušal al pa gledal, oziroma se da pretvoriti zvočno v mp3 program oziroma format, da se potem lahko preko slušalk poslušajo in tako dalje.«*

V nadaljevanju nam tudi zaupa, da je poleg predavanj svojih kolegov s spleta prenesel tudi njemu ljubo nadaljevanko, posneto po romanih manj znane srbske pisateljice: *»Ja, potem pa shranil sem si gor eno srbsko nadaljevanko, ne, ne eno, ene pet srbskih nadaljevank [...] in to sem si seveda najprej na računalnik posnel, potem pa na en USB ključ dal, tako da lahko komu dam.«*

4. Ker sta Majda in Peter že vrsto let proaktivna uporabnika računalnika, nas je zanimalo, kako skrbita za varnost svojih naprav in podatkov.

MAJDA

Omenili smo že, da se Majda zaradi nezaupanja in strahu pred finančno škodo, izogiba plačevanju preko spleta. V nadaljevanju si bomo ogledali, kako skrbi za varnost svojega računalnika in podatkov.

Majda do pred kratkim svojega računalnika ni zaščitila z varnostno kodo. Z vzpostavitev gesla je želela predvsem omejiti uporabo računalnika vnuku, ki ga je pogosto uporabljal za igranje računalniških igr. *»Ja, geslo mam. Gesla so, gesel je kar precej. Že samo geslo v računalniku, za vstop v računalnik, ga nisem imela, ampak sem ga zdej dala, ker mi je vnuk rabu ogromno, je igrov igrce in potem sm se razpištolla, tko da sem dala za vstopno geslo, pol pa imaš za določene te aplikacije, k so.«*

Varnostne kopije nima, zadnjo je pred leti ustvaril njen sin, preden je na popravilo odpeljal njen računalnik. *»Ne, ne, mislm, da ne. Ne. Takrt, ko se je, mi je tisto posnel [sin] in od, o, 3, 4 leta nazaj, ko se je računalnik pokvaru, nimam nč. Nimam neke varnostne kopije, ne nimam nič, nič, nič.«*

PETER

Za razliko od Majde Peter svojega računalnika nima zaščitenega z geslom. Za varnost svojih podatkov skrbi z rednim ustvarjanjem varnostne kopije na zunanjem disku: *»Ja, imam, imam zunanji disk, zunanji trdi disk z en terabajt zmogljivosti, ne, in tam gor bo šlo [smejoče] nekaj podatkov.«*

3.3.3 INTERNET

Vsi trije sogovorniki so aktivni uporabniki interneta. Do njega dostopajo bodisi preko pametnega telefona, računalnika ali obeh naprav. Glede na to, da so bili naši sogovorniki rojeni mnogo pred prihodom interneta, nas je zanimalo, kakšno je njihovo mnenje o svetovnem spletu, katere so po njihovem mnenju njegove pozitivne lastnosti ter kje se skrivajo morebitne nevarnosti.

Sogovorca in sogovorka izpostavljajo predvsem pozitivne plati interneta, kot na primer dostopnost informacij in enostavnejša socialna interakcija. Peter in Majda poudarjata, da previdnost na spletu ni odveč, pa naj bo to zaradi nevarnosti spletnih prevar ali zgolj z vidika kritičnega presojanja informacij.

PETER

Peter meni, da pri uporabi interneta prevladujejo dobre plati. V naslednji izjavi pojasni, da zahvaljujoč Skypu lažje komunicira s prijatelji iz tujine. *»Poglejte, dobra stvar je to, ker smo na ta način bliže ljudem. Moji kolegi nekateri so v Avstraliji. Bil sem samo enkrat tam, še takrat sem s šale rekel, da bom v Avstraliji samo trikrat - prvič, zadnjič pa nikoli več, ne. [sme] Nekateri moji kolegi so v Ameriki, preko računalnika se lahko z njimi ne samo slišim, ampak tudi vidim, preko Skypa na primer. To je, to je odlična stvar.«*

Pove tudi, da sta z ženo po njeni operaciji spremljala bogoslužje kar preko direktnega prenosa, kar včasih prav tako ni bilo mogoče: *»Potem recimo, ko je bla moja žena hudo bolna in več ni mogla iz hiše, jo je najbolj prizadelo to, ker ni mogla v cerkev k bogoslužju. Bila je operirana, tako, da sem moral ob njej biti, 6 tednov ni mogla nikamor, 6 tednov sem moral biti tako rekoč pri nje, torej tudi jaz nisem mogu k bogoslužju, ampak da ne bi ostala brez njega, sva lepo se povezala z cerkvijo v Beogradu ali pa v Novem Sadu, kjer majo prenos bogoslužja za svoje vernike, ne, in midva sva se priklopila na tisto njihovo spletno stran, pa sva lepo tam poslušala. To je spet en drug blagoslov, ki ga prednamci niso imeli, kadar so bili bolni, so bili prepuščeni doma, samemu sebi in tako, kakor so preživeli, so pač preživeli. Zdaj pa, zdaj pa lahko to, no.«*

Na koncu še povzame, da računalniško posredovana komunikacija, v tem primeru Skype, kljub zgoraj naštetim pozitivnim lastnostim ne more nadomestiti osebnega stika. *»Ja, to je že vse v redu, ampak meni manjka to, da se potem s človekom, ki je recimo govoril, pozdravim. Da mu povem, kako je to blo odlično povedano, da se srečam še s kom drugim. Tega pa nimam preko Skypa, ne. Ampak sem pa tisto uro ravno tako lahko preživel v tem nabožnem vzdušju, kakršnega sem navajen.«*

Internet ima po Petrovem mnenju tudi nekatere pomanjkljivosti. *»Hočem reči, kako je vse, kar je človeštvo dobrega znašlo, vse to je šlo v neko krivo pot. Tale, ki je iznašel dinamit, ga je iznašel zato, da bi rudarjem omogočil in olajšal delo*

pri razstreljevanju kamnin oziroma vsega tega ... ali pa v kamnolomih in tako dalje. On je imel to v mislih, ni pa nikoli imel v mislih, da bodo to uporabljali za, za ubijanje ljudi s puškami in takimi stvarmi. Tisti, ki si je zmisлил računalnik, ravno tako je imel pred sabo dobro stvar, ampak se je izjalovila tako, da spet smo v strahu in trepetu pred tem, kaj se nam lahko zgodi, ne.«

Zgornjo izjavo v nadaljevanju podkrepi z osebnim primerom poskusa spletne prevare: *»[d]obil sem te dni eno alarmantno sporočilo, da je, da se je menda 18. marca je bilo vrto v moj računalnik, ne, in da, in da je, da mu je naložen virus in tako naprej, in da če ne plačam nekih 400 evrov al kaj podobnega za to odstranitev, potem se bo pač to in to zgodilo, ampak to še ne bo najbolj hujše, ampak bodo baje uporabili vse moje, vse moje slike, češ da sem spolni preverzneš, ne [smeh].«*

Zaradi pojava problematike lažnih novic pa kasneje poudari pomembnost kritičnega presojanja informacij na vseh področjih našega življenja: *»Na vseh področjih, na vseh področjih svoje uporabnosti, svojega življenja moramo vse preverjat. Tolko bol, tolko bol.«*

MAJDA

Majda kot pozitiven vidik interneta izpostavlja predvsem dostopnost raznovrstnih informacij, ne glede na čas ali prostor. *»Odkar je internet, ker maš informacijo, ane. Maš hitro informacijo. Karkoli te zanima, dobiš vse takoj. Si na dosegu recimo, to. Informacija je dns važna, informacija je denar. Pustmo te pasti, tle morš bit previden. Ampak ne predstavljam si več, recimo včasih smo kupovali časopise, zdej mi jih ni treba, k maš use gor. Imaš knjige k lahko bereš tudi gor, recimo, ne, so knjige. Imaš razno, karkoli te kej zanima. Ni treba nobenih leksikonov, ne zdravstvenih, ne slovnice, ne slovarjev, nič ni treba. Pogledaš gor, ne, maš SSKJ in daš to in dobiš vse. Ne, to je pa enkratno, ne. To moram reč, da si pač, to je ena taka svetlobna hitrostna informacija, ne. Kadar si jo zaželiš. Karkoli, v katerem momentu, u pounoči. Mislm, ti je vedno na razpolago, ne.«*

Hkrati pa podobno kot Peter poudarja pomembnost kritične distance do informacij dostopnih na spletu. *»To, to je pa tko. Recimo, če včasih gledam kkšno, za kkšno zdravstveno informacijo, ne. Zdj morš pa pol gledat. Če da recimo Univerzitetni klinični center neko dieto, to že veš, da je to kompatibilno, in da je pač to nekako zdrži, ne. Imaš pa vse, moraš učasih, moraš znt razbrt informacije, ne. Pogledaš na več stvari in pol nardiš rezime, ne. Skupek, kaj, kaj, kjere informacije se pojavljajo večkrat, ne, tiste bi skor držale, ne. Moraš znt selekcionirat ubistvu. Ni pa tudi internet zakon, to absolutno ne, ne. Pa tud dostkrat opozarjajo sploh, ne. [...] Ker lahko vsak objavi kkšno neumnost. Je pa v večini primerov imaš pa te verodostojne ne, informacije. Sam jih moraš, sej pravm, res mora človk, znt pač tud selekcionirat. Ni vse zlato, kar se sveti.«*

FRANC

Franc prav tako izpostavi pomembnost dostopnosti informacij in poudari, da sta zanj internet in televizija nadomestila branje knjig. Hkrati izrazi tudi ogorčenost nad družbenim razvrednotenjem pomena knjig. *»Torej men, men, kaj pomen internet? Velik mi pomen, kr kaj je bistveno zdele, ti nism povedu. Jz mam tri*

generacije, mam ljudi, ko so mel radi knjige. Moj dedek, no al pa še štir... Moj pradedek, moj dedek, moj oče. Imam knjižno omaro s petsto knjigam. Meu sem, a, delu sm v tiskarni 30 let in žena tud. Vndar je bla tiskarna, ko je ulagala v stroje, v proizvodno, ne pa v delavce kej posebnga in smo dobival pakete knjig. Torej jz imam knjig neomejeno, mam medicinsko enciklopedijo, k bi jo rd komu podaru, rd bi knjige prodau. Torej cena knjig je minimalna, pomembne so sam tiste z podpisi, z temi... Torej moram povedat... Žena ma Delo naročen, časopis. Nimam časa niti, da Delo berem, kdaj pa kdaj, ne? Torej knjige so na žalo ... Kupm kdaj, mogoče na par let eno knjigo, sam more bit res neki posebnga, če ne, je pa internet za moje pojme men uzeu branje. Men je branje uzeu. Jest mam knjig, ko sm si jih dau na stran, d jih bom ponovno prebrau ... Ne berem več. Jz grem use novice na... če ne sm pa mogoče mau zasvojen z televizijo.«

Doda še, da je zahvaljujoč internetu lažje »povezan s svetom«.

3.4 PREDSTAVITEV REZULTATOV

V nadaljevanju bomo predstavili rezultate analize pogovorov, ki smo jih opravili z dvema proaktivnima uporabnikoma in eno proaktivno uporabnico IKT. Za pridobivanje podatkov smo izbrali metodo polstrukturiranega poglobljenega intervjuja. Cilj raziskave je odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja.

Raziskovalna vprašanja:

Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih viša kakovost vsakdanjega življenja?

Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih zmanjšuje njihovo osamljenost in povečuje socialno interakcijo in družbeno inkluzivnost?

Ali uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri starostnikih pozitivno učinkuje na aktivnost in vitalnost starostnikov?

Ali posledice staranja otežujejo uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije (slabšanje vida, tresenje rok, ipd.)?

1. Ugotovili smo, da so vsi trije sogovorniki v času izvedbe intervjujev proaktivno uporabljali pametni telefon, pred tem pa mobilni telefon.
2. Vsi trije sogovorniki so bili enotni, da jim je pri začetnih izzivih pri uporabi pametnega telefona najbolj pomagala pomoč družinskih članov. Ugotovili smo, da medgeneracijsko sožitje tako ne le odločilno vpliva na kakovost življenja v tretjem življenjskem obdobju, ampak tudi pomembno pripomore k spodbujanju uporabe IKT med starostniki. Tvegamo torej lahko ugotovitev, da je digitalnim priseljencem z boljšim socialnim zaledjem, kot je na primer družina, olajšan vstop v svet IKT.

3. Vsi trije sogovorniki so telefon uporabljali za osnovne funkcije (npr. klicanje, pošiljanje SMS in MMS sporočil, datum) in fotografiranje, razlikujejo pa se predvsem pri uporabi interneta. Sogovorec Peter je na tem mestu poudaril, da zaradi s starostjo povezane kratkovidnosti do interneta ne dostopa preko pametnega telefona, kar potrjuje, da posledice staranja otežujejo uporabo IKT med starostniki.
4. V pogovoru z našimi sogovorniki nas je zanimalo, na kakšen način skrbijo za varnost svojega telefona in podatkov. Ugotovili smo, da Peter in Majda zanemarjata varnostni vidik digitalne pismenosti, saj za zaščito svojega pametnega telefona ne uporabljata varnostne kode, medtem ko Franc za zaščito svojega telefona uporablja zgolj vstopno varnostno kodo.

Vsi trije sogovorniki svoje pametne telefone redno uporabljajo za fotografiranje, zato nas je zanimalo, na kakšen način hranijo fotografije. Peter nam je v spremnem pogovoru zaupal, da fotografije s svojega telefona redno prenaša na računalnik, kar pa ne drži za Majdo in Franca.

5. Sogovornika in sogovornica so nam povedali, da imajo svoj telefon vedno s seboj. Vsi trije so se prav tako strinjali, da se v spremstvu pametnega telefona počutijo bolj varno. Abraham Maslow, utemeljitelj humanistične psihologije, ki se je ukvarjal s hierarhijo potreb, je potrebo po varnosti razvrstil na drugo mesto lestvice, takoj za biološkimi potrebami. Če povzamemo Jožeta Ramovša, na kakovost človeškega življenja vpliva, v kolikšni meri so zadovoljene njegove potrebe, kar potrjuje, da uporaba IKT med starostniki viša kakovost vsakdanjega življenja.
6. Naša sogovorca in sogovorka so bili enotnega mnenja, da jim pametni telefon pomaga ohranjati stike z družinskimi člani, prijatelji in znanci, na enostavnost in dostopnost komuniciranja preko mobilnega ali pametnega telefona pa naj bi po mnenju Majde in Franca vplivalo predvsem znižanje cen telekomunikacijskih storitev. Upravičeno torej sklepamo, da uporaba IKT pri starostnikih zmanjšuje njihovo osamljenost in povečuje socialno interakcijo ter družbeno inkluzivnost.
7. Ugotovili smo, da Franc za razliko od Majde in Petra, ki uporabljata prenosni računalnik, računalnika še ne uporablja. Ker sta Majda in Peter računalnik uporabljala že na bivšem delovnem mestu, sklepamo, da je uporaba računalnika bolj pogosta pri starostnikih, ki so se z IKT srečali že v času zaposlitve.
8. Uporabo računalnika spremljajo tudi občasni zapleti. Zanimalo nas je, kako se z njimi soočata Majda in Franc. Ugotovili smo, da sogovorca vsakodnevne težave z računalnikom skušata najprej rešiti samostojno, nato s pomočjo družinskih članov, zgolj občasno pa se poslužujeta podpore ponudnikov profesionalnih storitev. Dejstvo, da samostojno rešujeta le manjše težave, bi lahko bila posledica nezaupanja v lastne zmožnosti in strahu pred tem, da bi intervencija situacijo še poslabšala, vsekakor pa menimo, da tudi na tem mestu pomembno vlogo odigra medgeneracijsko zavezništvo.

9. Kot omenjeno, sta Majda in Peter z uporabo računalnika pričela že na delovnem mestu. Zanimalo nas je predvsem, za kakšne namene ga uporabljata danes. Ugotovili smo, da oba računalnik redno uporabljata za dostop do različnih spletnih vsebin in informacij, razlikujeta pa se predvsem po načinu »offline« uporabe.

Na podlagi analize intervjujev sklepamo, da ima uporaba računalnika pri Majdi in Petru pomemben vpliv na višje človeške razsežnosti, kot sta učenje in ustvarjalnost v znanstvenem (prevajanje in lektura) ali umetniškem smislu (kvačkanje), kar viša kakovost njunega življenja v starosti in hkrati potrjuje, da uporaba IKT pri starostnikih viša kakovost vsakdanjega življenja.

10. Sogovorca in sogovorka izpostavljajo predvsem pozitivne plati interneta, kot na primer dostopnost informacij in enostavnejša socialna interakcija. Peter in Majda poudarjata, da previdnost na spletu ni odveč, pa naj bo to zaradi nevarnosti spletnih prevar ali zgolj z vidika kritičnega presojanja informacij.

Na podlagi zgornjih ugotovitev sklepamo, da internet ob pravilni uporabi pomembno vpliva na kakovost življenja starostnikov, saj omogoča lažje ohranjanje stikov s prijatelji, s tem pa zmanjšuje osamljenost in socialno izključenost.

4. NASVETI IN PRIPOROČILA

Teoretični in empirični izsledki raziskovalnega dela so nas pripeljali do ugotovitve, da bodo za uspešno minimaliziranje nastale digitalne vrzeli in razvoj vključujoče digitalne družbe, potrebni mnogoteri kratkoročni in dolgoročni ukrepi. Za ozaveščanje javnosti o pomembnosti IKT za razvoj gospodarstva in družbe ter dvig digitalne pismenosti ne le starejše generacije, temveč tudi srednje in mlajše, predlagamo naslednje ukrepe:

- Spodbujanje pomoči starejšim pri uporabi IKT v obliki prostovoljstva v lokalnem okolju, npr. v centrih aktivnosti za starejše, knjižnicah, društvih;
- Spodbujanje izobraževanja s področja IKT že v srednjih letih v okviru zaposlitve ali preko Zavoda za zaposlovanje (z različnimi nagrajevanji in olajšavami);
- Izobraževanja družbenih skupin, neveščih uporabe IKT, organizirana v okviru Centra za socialno delo in Zavoda za zaposlovanje;
- Zasnova oglaševalske kampanje za ozaveščanje širše javnosti o pomenu digitalne pismenosti za delovanje v informacijski družbi in pomembnosti IKT za razvoj gospodarstva in družbe;
- Vzpostavitev brezplačne telefonske številke za pomoč starejšim pri uporabi IKT;
- Oblikovanje interaktivne spletne platforme za zbiranje in objavlanje življenjskih modrosti, izkušenj in znanj starejših, s tem pa spodbujanje uporabe IKT med starostniki, odpravljanje starostnih stereotipov in tabuizacije starosti;
- Vzpostavitev službe za pomoč starejšim pri uporabi IKT v obliki obiska prostovoljcev na domu in interaktivne pomoči starejšim v spletnih klepetalnicah;
- Vzpostavitev virtualnega asistenta (angl. *chatbot*) za pomoč starejšim na spletnih straneh javne uprave;
- Spodbujanje prilagoditve spletnih strani za starejše in oblikovanje certifikata Starejšim prijazna spletna stran;
- Subvencije starejšim za nakup sistemov za podaljševanje samostojnosti v domačem okolju, pomoč na daljavo in ostalih podpornih tehnologij;
- Spodbujanje novoustanovljenih podjetij (angl. *start-up company*), ki se ukvarjajo z razvojem tehnoloških rešitev za pomoč starejšim;
- Oblikovanje dolgoročne nacionalne strategije digitalnega opismenjevanja slovenske družbe in zagotavljanje potrebnih sredstev za izvajanje ukrepov strategije.

5. SKLEP

V diplomskem delu smo se osredotočili na trend demografskega staranja, nizko stopnjo digitalne pismenosti današnje tretje generacije in neustavljivi proces digitalizacije družbe.

Slovenija se, podobno kot ostale države Evropske unije, srečuje s pospešenim procesom staranja prebivalstva. Delež oseb, starejših od 65 let, naj bi se tako do leta 2080 povzpela na skoraj 29 %, kar je slabih 10 % več od leta 2017. Nekoliko manj od polovice naj bi bilo starejših od 80 let (SURS, 2017a). Posebej zaskrbljujoč je podatek iz leta 2016, ki prikazuje, da več kot polovica oseb med 65. in 74. letom še nikoli ni uporabljala interneta, ki je hkrati eden izmed glavnih pogojev za vključevanje v informacijsko družbo 21. stoletja (SURS, NDa). Pri pregledovanju statističnih podatkov smo opazili tudi, da za osebe, starejše od 75 let, na državnem statističnem uradu ni dostopnih podatkov o uporabi IKT, kar dokazuje, da Slovenija razvojno ne zaostaja zgolj na področju digitalizacije, temveč tudi na področju izvajanja statističnih raziskav.

Uporaba IKT med starostniki pomembno vpliva na kakovost njihovega vsakdanjika. Z omogočanjem dostopa do različnih informacij in razvojem inovativnih rešitev za pomoč starejšim in podaljševanje njihove samostojnosti pomaga reševati problem socialne izključenosti tretje generacije, spodbuja dejavno staranje in zmanjšuje starostno diskriminacijo, o čemer nazorno pričajo tako teoretični kot tudi empirični izsledki diplomskega dela. Za vključujočo digitalno družbo ter nenazadnje izkoristek mnogoterih potencialov starejše generacije je z različnimi ukrepi nujno treba poglobiti digitalno pismenost starejših in spodbuditi uporabo IKT med pripadniki tretje generacije.

Z metodo polstrukturiranih poglobljenih intervjujev s starostniki, ki proaktivno uporabljajo IKT, smo v tem diplomskem delu skušali ugotoviti, ali uporaba slednje vpliva na kakovost življenja v starosti. Z izsledki raziskave, ki potrjujejo, da uporaba IKT med starostniki viša kakovost vsakdanjega življenja, želimo predvsem spodbuditi nadaljnje raziskave na doslej slabo zastopanim področju staranja, gerontologije in gerontehtnologije, hkrati pa spodbuditi premike na področju digitalnega opismenjevanja starejših.

LITERATURA IN VIRI

Bajič, B. in Abram, S. (2019). Čutnobiografski sprehodi: Med antropologijo čutov in antropologijo digitalnih tehnologij. *Glasnik Slovenskega etnografskega društva*, 59(1), 27-38.

Bavec, C., Kovačič, A., Krisper, M., Rajkovič, V., Vintar, M. (2018). *Slovenija na poti digitalne preobrazbe*. Ljubljana: Fakulteta za računalništvo in informatiko.

Dolničar, V., Šetinc, M., Petrovčič, A. (2016). Toward an age-friendly design of smartphone interfaces. *Uporabna informatika (Ljubljana)*, 24(1), 4-15. Pridobljeno 7. 5. 2019 na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8IPMM02P/a0f2ec58-b74b-40c5-9867-d3b236aa8c79/PDF>

Erjavec, K. (2014). Raba interneta med starimi prebivalci Slovenije. *Annales. Series historia et sociologia*, 24(1), 157-170. Pridobljeno 10. 5. 2019 na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8E2W4TDC/8759efec-efa8-44a4-9390-37b60875341e/PDF>

EUROSTAT. (maj, 2018a). Struktura in staranje prebivalstva. Pridobljeno 14. 3. 2019 na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing/sl

EUROSTAT. (julij, 2018b). Mortality and life expectancy statistics. Pridobljeno 14. 3. 2019 na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Mortality_and_life_expectancy_statistics

EUROSTAT. (marec, 2019). Fertility statistics. Pridobljeno 6. 5. 2019 na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#The_birth_rate_in_the_EU_decreased_at_a_slower_pace_between_2000_and_2017_than_before

Evropska komisija. (2018). *Indeks digitalnega gospodarstva in družbe 2018, poročilo o državah - Slovenija*. Pridobljeno 4. 5. 2019 na http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2018-20/si-desi2018-country-profile-lang_4AA75D84-E1F3-17B1-B011CC1513D6E43D_52354.pdf

Evropska komisija. (7. 6. 2019). The Digital Economy and Society Index (DESI). Pridobljeno 5. 5. 2019 na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. (ND). Osnovni pojmi IKT. Pridobljeno 5. 4. 2019 na <https://ii.feri.um.si/sl/studij/osnovni-pojmi-itk/#IKT>

Fakulteta za računalništvo in informatiko. (ND). Informacijska družba. Pridobljeno 29. 4. 2019 na http://colos.fri.uni-lj.si/ERI/RACUNALNISTVO/INFORMATIKA/informacijska_druba.html

Formenti, L. in West, L. (2019). *Transforming Perspectives in Lifelong Learning and Adult Education: A Dialogue*. Palgrave: Macmillan.

Hvalič Touzery, S. (ND). Slovar: Aktivno staranje. Pridobljeno 24. 3. 2019 na <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1028.htm>

Ilmarinen, J. (2012). Evropsko leto aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti 2012. *Delo in varnost*, 57(2), 24-32. Pridobljeno 24. 3. 2019 na http://www.zvd.si/media/medialibrary/2016/11/Zavod_za_varstvo_pri_delu_RDV_02_2012_Evropsko_leto_aktivnega_staranja.pdf

Javrh, P., Možina, E., Vrbajnsčak, K., Kragelj, K., Volčjak, D., Sepaher, G., Gjerek, L., Matavž, H., Rejec, P., Babič Ivaniš, N., Breclj, V. (2018). *Digitalna pismenost: Opisniki temeljne zmožnosti*. Pridobljeno 5. 5. 2019 na <https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2018/09/Digitalna-pismenost-e-verzija.pdf>

Jelenc Krašovec, S. in Kump, S. (2009). Udeležba starejših odraslih v izobraževanju v Sloveniji. V Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. (str. 203-219). Maribor: Aristej.

Krajnc, A. (2016). *Starejši se učimo. Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost.

Krivec, T. (27. 6. 2018). Prevara wangiri: klicev na neznane številke raje ne vračajte. *Dnevnik.si*. Pridobljeno 21. 7. 2019 na <https://www.dnevnik.si/1042831048>

Kuhar, M. (2007). Vpliv mobilne tehnologije na medosebne odnose in sebstvo. V Vehovar V. (ur.), *Mobilne refleksije*. (str. 221-241). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kvale, S. (2011). *Doing Interviews*. London: SAGE.

Letnar, Černič, J. (29. 6. 2018). Navidezno udobje namesto zasebnosti. Pridobljeno 30. 4. 2019 na <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/223816>

Lipar, T. (2014). Tehnologija za starejše - gerontehnologija. *Kakovostna starost*, 17(1), (str. 26-27). Pridobljeno 12. 3. 2019 na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-INFIUF7P/922138ac-1d03-4d9e-9c35-43123a1c1067/PDF>

Lofland, J. in Lofland, L. H. (1995). *Analyzing Social Settings*. Wadsworth: Belmont.

Majcen, B., Uršič, S., Srakar, A. in Mašič, S. (2017). *Kako Slovenci živimo v drugi polovici življenja*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja. Pridobljeno 17. 3. 2019 na http://www.share-slovenija.si/files/documents/share_brochure_working_images_resize.pdf

MDDSZ - Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in drugi. (2016). *Digitalna Slovenija 2020 - Strategija razvoja informacijske družbe do leta 2020*. Pridobljeno 30. 4. 2019 na http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/DID/Informacijska_druzba/DSI_2020.pdf

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Muršič, R. (2004). *Uvod v metodologijo: izbrane teme, 1. letnik*, izredni študij 2004-2005. Neobjavljeno gradivo.

Oblak Črnič, T. (2007). Med simbolnimi pomeni in realnimi praksami mobilnega vsakdanjika. V Vehovar V. (ur.), *Mobilne refleksije*. (str. 87-114). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Oblak Črnič, T., Luthar, B. (2009). *Mobilni telefon in transformacija vsakdana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pečjak, V. (2007). *Psihologija staranja*. Bled: Samozaložba.

Pinterič, U. (2015). *Spregledane pasti informacijske družbe*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije.

Raba interneta v Sloveniji. (14. 1.2008). Informacijska družba. Pridobljeno 29. 4. 2019 na <http://www.ris.org/index.php?fl=2&lact=1&bid=9499&parent=26&p1=276&p2=285&p3=1318&p4=1489&id=1489>

Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost, Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Ramovš, J. (2012). *Za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Ramovš, J. (2014). Staranje. *Kakovostna starost: časopis za socialno gerontologijo in gerontagogiko*, 17(1), 45-46. Pridobljeno 17. 3. 2019 na <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/tisk/kakovostna-starost/clanek.html?ID=1419>

SAP. (april 2018). Trend Report 2018, Emerging Technology Trends. Pridobljeno 10. 5. 2019 na <https://www.sap.com/documents/2018/04/02112563-007d-0010-87a3-c30de2ffd8ff.html>

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. (ND). O nas. Pridobljeno 18. 3. 2019 na <http://www.utzo.si/o-nas/>

Sodnik, J., Kos, A. (2012). Mobilni splet. *Elektrotehniški vestnik*, 79(5), 225-230. Pridobljeno 8. 5. 2019 na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-2RVQFDYX/a3e93be1-86c4-4ab5-9a6e-f3f3cf00b2d6/PDF>

Statistični urad Republike Slovenije. (28. 3. 2017a). Projekcije 2015: v 2080 naj bil bilo prebivalcev Slovenije manj kot danes, delež starejših višji. Pridobljeno 17. 3. 2019 na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6584>

Statistični urad Republike Slovenije. (2017b). Dohodek starejših (65+) je v povprečju nižji kot cena bivanja in najzahtevnejše oskrbe v domu za starejše. Pridobljeno 17. 3. 2019 na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6952>

Statistični urad Republike Slovenije. (NDa). Pogostost in kraj uporabe interneta pri posameznikih, po starostnih razredih in spolu, Slovenija, letno. Pridobljeno 6. 6. 2019 na https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/20_Ekonomsko/20_Ekonomsko__23_29_informacijska_druzba__11_IKT_posamezniki__04_29742_uporaba_inter/2974201S.px/

Statistični urad Republike Slovenije. (NDb). Pogostost in kraj uporabe računalnikov pri posameznikih, po starostnih razredih in spolu, Slovenija, večletno. Pridobljeno 6. 6. 2019 na https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/20_Ekonomsko/20_Ekonomsko__23_29_informacijska_druzba__11_IKT_posamezniki__02_29741_uporaba_rac/2974101S.px/

Svetovalno središče Ljubljana. (ND). Seznam najpomembnejših naslovov izvajalcev aktivnosti za starejše osrednjeslovenska regija. Pridobljeno 24. 3. 2019 na http://www.isio.si/files/2015/03/Seznam-najpomembnej%C5%A1ih-nosilcev-dejavnosti-za-starej%C5%A1e_LUR.pdf

Šircelj, M. (2009). Staranje prebivalstva v Sloveniji. V Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. (str. 15-43). Maribor: Aristej.

Šuštar, S. in Rici, J. (junij 2018). *Mesečni statistični pregled*. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

The World Bank. (2017a). Fertility rate, total (births per woman). Pridobljeno 16. 3. 2019 na <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=SI>

The World Bank. (2017b). Life expectancy at birth, total (years). Pridobljeno 16. 3. 2019 na <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>

Toš, N. in Hafner-Fink, M. (1998). Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana: FDV.

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (maj 2016). *Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice*. Pridobljeno 16. 3. 2019 na http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/Demografske_spremembe_UMAR.pdf

Voljč. I. (september 2015). *Staranje v digitalni družbi*. Pridobljeno 6. 5. 2019 na http://www.staranje.si/sites/www.staranje.si/files/upload/images/m20_ikt.pdf

Wikipedija. (17. 1. 2017). Gerontologija. Pridobljeno 17. 3. 2019 na <https://sl.wikipedia.org/wiki/Gerontologija>

Wong, J., C. (18. 3. 2019). The Cambridge Analytica scandal changed the world - but it didn't change Facebook. *theguardian.com*. Pridobljeno 5. 5. 2019 na <https://www.theguardian.com/technology/2019/mar/17/the-cambridge-analytica-scandal-changed-the-world-but-it-didnt-change-facebook>

World Health Organisation. (ND). What is Healthy Ageing? Pridobljeno 21. 3. 2019 na <https://www.who.int/ageing/healthy-ageing/en/>

Zdešar, P., Kogovšek, T., (2007) Mobilne komunikacije in omrežja socialne opore. V Vehovar V. (ur.), *Mobilne refleksije*. (str. 193-220). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zupan, G. (3. 12. 2018). Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije v podjetjih. Pridobljeno 5. 4. 2019 na <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8271>

Zupan, G. (6. 10. 2017a). Prvo četrletje 2017: interneta doslej še ni nikoli uporabilo 18 % oseb, starih 16-74 let. Pridobljeno 6. 5. 2019 na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6998>

Zupan, G. (1. 12. 2017b). Uporaba pametnih telefonov in e-veščine uporabnikov interneta. Pridobljeno 6. 5. 2019 na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7115>

Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije. (ND). Skupine starih za samopomoč. Pridobljeno 20. 3. 2019 na https://www.skupine.si/programi/skupine_za_samopomoc/

KAZALO GRAFOV

Grafikon 1: Prebivalstvo Evropske unije leta 2007.....	11
Grafikon 2: Prebivalstvo Evropske unije leta 2017.....	11
Grafikon 3: Projekcija prebivalstva Evropske unije (2017-2080)	12
Grafikon 4: Projekcija strukture prebivalstva Evropske unije leta 2080.....	13
Grafikon 5: Starostna sestava prebivalstva v Sloveniji leta 2017	14
Grafikon 6: Uporaba interneta med starostniki (65-74 let), 2007-2018.....	19
Grafikon 7: Uporaba računalnika med starostniki (65-74 let), 2007-2017.....	20

PRILOGE

Priloga 1: Vprašanja za intervjuje

1. MOBILNI/PAMETNI TELEFON

- Uporabljate mobilni ali pametni telefon?
Kdaj ste ga začeli uporabljati? Kako ste se ga naučili uporabljati?
Ste sami izbrali model telefona?
- Katere funkcije najpogosteje uporabljate?
Se vam zdi, da je dobro imeti mobilni/pametni telefon in zakaj?
- Ste imeli oziroma imate kakšne izzive pri uporabi?
Na koga se obrnete, ko potrebujete pomoč pri uporabi?
- Se zaradi mobilnega telefona počutite bolj oz. manj varni?
- Ali vam mobilni telefon pomaga ohranjati stike z družinskimi člani in prijatelji?
- Vzamete telefon povsod s seboj?
Kako bi se počutili, če bi ga izgubili?
Je dostop do vašega telefona zaščiten z npr. varnostno kodo?
- Ali pametni telefon uporabljate za brskanje po spletu?
Mobilni podatki - jih uporabljate? Ali so vklopljeni ves čas?

2. RAČUNALNIK

- Uporabljate računalnik?
Imate računalnik v osebni lasti?
Katero vrsto (prenosni, namizni)?
- Kje ste se naučili uporabljati računalnik?
Kdo vam pomaga, ko naletite na težavo?
- Kaj delate na računalniku?

- Ali uporabljate internet na računalniku?
Za kakšen namen ga uporabljate?
- Kaj shranjujete na računalniku?
- Je računalnik zaklenjen z geslom?
- Se vam je kdaj pokvaril, kako ste ukrepali?

3. INTERNET

- Katere so po vašem dobre in slabe plati interneta?
- Se vam zdi uporaba interneta varna?

Priloga 2: Pisno soglasje intervjuvancev

Diplomska naloga: Odnos starostnikov do informacijsko-komunikacijske tehnologije

Informacijsko gradivo za intervjuvance

Vljudno vas vabim k sodelovanju pri nastanku diplomskega dela *Odnos starostnikov do informacijsko-komunikacijske tehnologije*, v okviru katerega si z intervjuji prizadevam pridobiti dragocene informacije s področja uporabe digitalne tehnologije med osebami, starejšimi od 65 let.

Tekom intervjuja bom posebno pozornost namenila uporabi mobilnega ali pametnega telefona, računalnika in interneta ter njihovemu vplivu na kakovost življenja v starosti. Zanimalo me bo predvsem vaše osebno mnenje, izkušnje in opažanja. Naj na tem mestu poudarim, da pravih in napačnih odgovorov ni.

Intervju se bo odvijal v sproščnem vzdušju in bo trajal približno 2 uri. Pogovor bom zvočno snemala, shranila in kasneje prepisala. Pri tem ne bom v nobenem poročilu o raziskavi, ki bo vključevalo podatke, pridobljene v tem intervjuju, razkrila vašega imena. Zaupnost informacij in podatki o vas kot udeležencu/udeleženci v raziskavi bodo ostali zavarovani. Če bom tekom intervjuja pridobila slikovno gradivo, na katerem so osebe, bom prav tako zameglila njihove obraze.

Originalne posnetke in drugo gradivo bom hranila na varnem mestu, podatke, pridobljene na intervjuju, pa uporabila samo in izključno za namen izdelave diplomskega dela in ne bodo v nobenem primeru posredovani tretjim osebam.

Študentka: Darja Kopitar

xxxxxx@xxxxxx, tel.: +386 (0)xx xxx xxx

Mentor: dr. Uroš Rajkovič

xxxxxx@xxxxxx, tel.: +386 (0)x xx xx xxx

Fakulteta za organizacijske vede

Organizacija in management informacijskih sistemov

Kidričeva cesta 55a

4000 Kranj

POTRDILO O SOGLASJU	
Ime in priimek udeleženca/ke:	Starost:
Kraj bivanja:	Spol:
Telefonska številka:	E-naslov:
Soglasje za sodelovanje pri diplomskem delu: Odnos starostnikov do informacijsko-komunikacijske tehnologije (Ustrezno obkrožite.)	
Soglašam z uporabo podatkov, pridobljenih v intervjuju, izključno za namen izdelave diplomskega dela, pri čemer bodo podatki o moji identiteti ostali skriti.	DA NE
Soglašam, da me med intervjujem lahko zvočno posnamejo (z diktafonom).	DA NE
Soglašam, da me med intervjujem lahko slikajo, pri čemer naj bo moj obraz ali obraz oseb na slikah z osebnega arhiva neprepoznaven.	DA NE
Prebral/a sem informacije o diplomskem delu in imel/a priložnost zastaviti katerokoli vprašanje o projektu.	DA NE
Razumem, da lahko kadarkoli, brez pojasnila, prekinem intervju in s tem sodelovanje v raziskavi.	DA NE
Podpis:	Datum: